

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra germanistiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Motiv společensky nežádoucího přátelství v literatuře pro děti a mládež
v kontextu 2. světové války

The motive of socially undesirable friendship in literature for children and youth
in the context of the Second World War

Eliška Kramolišová

Vedoucí práce: PhDr. Tamara Bučková, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Motiv společensky nežádoucího přátelství v literatuře pro děti a mládež v kontextu 2. světové války* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 8. 7. 2022

Tímto bych ráda poděkovala paní PhDr. Tamaře Bučkové Ph.D. nejen za její cenné rady při vedení této práce, ale také za to, že ve mně svými poutavými předměty o dětské literatuře vzbudila nový zájem, kterému bych se chtěla nadále věnovat.

ABSTRAKT

Předkládaná práce pojednává o pěti vybraných románech pro děti a mládež s motivem společensky nežádoucího přátelství v kontextu 2. světové války. Těmito díly jsou *Der rote Nepomuk* od Josefa Holuba, *Můj zcela nevhodný kamarád* od Vladimíra Přibského, *The Boy in the Striped Pyjamas* a *The Boy at the Top of the Mountain* od Johna Boyna, a *Damals war es Friedrich* od Hanse Petera Richtera. Společnými jmenovateli románů je zde předválečné a válečné téma, evropská půda, různé podoby nežádoucího přátelství posuzovaného podle stanovených kritérií, a chlapečtí protagonisté. Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a teoreticko-analytickou část. V teoretické části autorka přibližuje pojmy jako jsou literatura pro děti a mládež, přátelství, sociální status a holocaust. Věnuje se také typickým tématům v literatuře pro děti a mládež v kontextu 2. světové války, a zmiňuje, jaké žánry se v souvislosti s touto tematikou objevují. Teoreticko-analytická část je zaměřena především na představení autorů románů a analýzu různých podob nežádoucího přátelství ve výše zmíněných dílech. Součástí práce jsou úryvky děl v originále, které mají demonstrativní účel.

KLÍČOVÁ SLOVA

přatelství, literatura pro děti a mládež, 2. světová válka, předsudky, holocaust

ABSTRACT

The presented thesis discusses five chosen novels for children and youth with the motive of socially undesirable friendship in the context of the Second World War. These books are *Der rote Nepomuk* by Josef Holub, *Můj zcela nevhodný kamarád* by Vladimír Přibský, *The Boy in the Striped Pyjamas* and *The Boy at the Top of the Mountain* by John Boyne, and *Damals war es Friedrich* by Hans Peter Richter. Common features of these novels are the theme of prewar and war era, European territory, different forms of undesirable friendship, and male protagonists. The bachelor thesis is divided in a theoretical and a theoretical-analytical part. In the theoretical part, the author focuses on terms such as literature for children and youth, friendship, social status, and holocaust. She also deals with typical themes in literature for children and youth in the context of the Second World War and mentions, which genres appear in connection with this topic. The theoretical-analytical part is focused mainly on introduction of the authors of the novels and the analysis of various forms of undesirable friendships in the books mentioned above. Extracts from the novels are used in the thesis, which are of a demonstrative character.

KEY WORDS

friendship, literature for children and youth, the Second World War, prejudice, holocaust

Obsah	
Úvod	7
I. Teoretická část	9
1. Seznámení se s prózou pro děti a mládež	9
2. Próza pro děti a mládež s tématem 2. světové války	11
2.1 Zvláštnosti literatury pro děti a mládež s tématem 2. světové války.....	11
2.2 Společností přijatelná a nepřijatelná přátelství v souvislosti s válkou	13
2.2.1 Kritérium náboženského vyznání a kultury	13
2.2.2 Kritérium příslušnosti ke konkrétnímu národu a postavení ve společnosti	14
2.2.3 Kritérium sociálního statutu a politické příslušnosti.....	15
II. Teoreticko-analytická část.....	16
3. Analýza vybraných děl.....	16
3.1 Josef Holub: <i>Der rote Nepomuk</i>	16
3.1.1 Přátelství Jiřího a Josefa.....	18
3.2 Vladimír Přibský: <i>Můj zcela nevhodný kamarád</i>	21
3.2.1. Přátelství Miloše a Rudyho	21
3.3 John Boyne: <i>The Boy in the Striped Pyjamas a/vs. The Boy at the Top of the Mountain</i>	23
3.3.1 Přátelství Bruna a Šmuela	24
3.3. 2. Přátelství Pierrota a Anshela	26
3.4 Hans Peter Richter: <i>Damals war es Friedrich</i>	30
3.4.1. Přátelství Friedricha a vypravěče románu.....	31
4. Komparace románů a různých podob přátelství	35
4.1 Komparace nežádoucího přátelství na základě odlišné víry a kultury	35
4.2 Komparace nežádoucího přátelství na základě odlišné národnosti a postavení ve společnosti	36
Závěr.....	37
Resumé	39
Zdroje	40
Primární zdroje	40
Sekundární zdroje	40
Elektronické zdroje.....	42
Zdroje obrázků v příloze.....	44
Příloha	46

Úvod

Pro výběr téma bakalářské práce souvisejícím s literaturou pro děti a mládež jsem se rozhodla v druhém ročníku, kdy mne velmi oslovil předmět „Vybrané kapitoly literatury pro děti a mládež“. Tehdy jsem si uvědomila, jak důležitá je literatura pro rozvoj dítěte a jak moc může rozšířit obzory co se týče dětského přemýšlení o vztazích a historických událostech. Rovněž je dle mého názoru důležité, aby budoucí pedagogové literatuře pro děti a mládež věnovali více pozornosti, jelikož může mít nedocenitelnou vzdělávací hodnotu.

V práci se pokusím nastínit, co se rozumí pod pojmem literatura pro děti a mládež, a jak se vyvíjela próza pro děti a mládež s válečnou tematikou. Popíši také faktory, které mohou být označeny za klíčové při posuzování společensky nežádoucího přátelství. Pro tuto práci jsou důležité pojmy sociální status, národnost a holocaust. Součástí práce je analýza vybraných textů a jejich interpretace. Tituly, kterými se zabývám, jsou *Der rote Nepomuk* od Josefa Holuba, *Můj zcela nevhodný kamarád* od Vladimíra Přibského, *The Boy in the Striped Pyjamas* a *The Boy at the Top of the Mountain* od Johna Boyna, a *Damals war es Friedrich* od Hanse Petera Richtera. Tato díla byla vybrána dle jednotícího klíče nevhodného přátelství, chlapeckých hlavních hrdinů a samozřejmě také časoprostoru. Nejužším předmětem zkoumání jsou zde různé podoby přátelství. Pozornost je věnována také důvodům jejich nevhodnosti. V práci budu užívat úryvky vybraných děl, které následně budu komentovat a interpretovat. S úryvky budu pracovat v originálech (němčina, čeština, angličtina), k dispozici budou ale i jejich překlady do českého jazyka. Součástí práce budou i informace o ději výše zmíněných děl, protože hrají důležitou roli v jejich analýze.

Teoretická část, jejíž součástí jsou první dvě kapitoly, se věnuje samotnému termínu literatury pro děti a mládež. Nastihuje zpracování tématu války v literatuře, zaměřuje se na koncept nežádoucího přátelství a upřesňuje faktory důležité pro jeho zhodnocení. V teoreticko-analytické části práce je pak rozvedeno, podle kterých klíčů byla vybrána díla pro analýzu. Ta je následně provedena na základě interpretace textů a popisu tématu, motivů a leitmotivů. Poslední kapitola teoreticko-analytické části je věnována srovnávání jednotlivých románů a vyobrazených přátelství.

Cílem předkládané bakalářské práce je představit vybrané tituly a taktéž jejich autory, kteří buď reflektují v knihách své vlastní dětství, a tudíž se dají díla řadit do vzpomínkové literatury (Richter, Holub, Přibský), nebo píšou o událostech, které sami nezažili a díla jsou tedy fikce (Boyne). Vypracováním mé bakalářské práce bych chtěla na tyto romány upozornit, protože nejsou dle mého názoru dostatečně frekventované jak na školách, tak v domácnostech. Jsou to knihy, které si rozhodně zaslouží větší pozornost jak ze strany pedagogů, tak ze strany široké čtenářské veřejnosti.

I. Teoretická část

1. Seznámení se s prózou pro děti a mládež

Ve své publikaci na téma vývoje literatury pro děti a mládež Jana Čeňková (2006) uvádí, že literatura pro děti a mládež bývá nahrazována termínem dětská literatura, nebo také bývá označována jako spisy pro mládež, dětské čtení nebo dětská četba. Ve 20. století se začalo usilovat o vymezení tohoto pojmu a jeho celkového uchopení v rámci literárněvědného bádání. Začaly vycházet studie o jednotlivých žánrech a literárněhistorických etapách vývoje literatury pro děti a mládež (Čeňková, 2006, str. 11). „Literatura přímo určená dětem a mládeži zahrnuje tvorbu záměrně jim věnovanou a texty, které děti a mládež přijímají jako svou četbu.“ (Čeňková, 2006, str. 12) Přesně definovat LPDM¹ je, jak uvádí Tamara Bučková, takřka nemožné. LPDM představuje subsystém všeobecně chápaného pojmu literatura, jenž je podmíněný specifickou skupinou adresátů, kteří dosud nedosáhli dospělosti. Kritériem dospělosti bývá určitá věková hranice nebo zralost. Ta nelze přesně určit, protože se nedá jednoznačně říci, kdy se člověk stává dospělým. Dnes by se do LPDM dali zařadit jako adresáti i mladí dospělí (Bučková, 2020, str. 23-24). V publikaci Ernsta Seiberta (2008) je zmíněno rozdělení čtení dětí a mládeže do několika na sebe navazujících fází: fáze obrázkových knih a říkanek (2. – 6. rok života), fáze pohádková (5. – 9. rok), fáze objektivního čtení (9. – 12. rok), fáze dobrodružného realismu (12. – 14. rok), a nakonec léta zralosti aneb literárně-estetická oblast rozvoje čtení (14. – 17. rok). Vzápětí je ale podotknuto, že tato klasifikace je dnes obtížně aplikovatelná vzhledem k současnému vývoji literatury (Seibert, 2008, str. 34).

V literatuře pro děti a mládež je třeba rozlišit, zda jde o literaturu intencionální či neintencionální. Neintencionální díla představují souhrn četby dětí a mládeže, ke které můžeme přiřadit například slabikáře a čítanky, nebo dokonce filmové texty (Čeňková, 2006, str. 12). Intencionální literaturu lze popsat jako literaturu, kterou přiřazují dětem a mládeži dospělí, ať už to jsou samotní autoři, nakladatelé, knihovníci, pedagogové nebo příbuzní. LPDM je pro ně to, co si myslí, že by děti číst měly. Také je možné četbu dělit na povinnou (Pflichtlektüre), jako jsou třeba školní texty, a volnočasovou (freiwillige Lektüre) (Ewers, 2000, str. 17).

---

¹ LPDM = literatura pro děti a mládež

Próza pro děti a mládež prošla značnými proměnami, a to jak tematickými, tak tvarovými. Ty byly spojeny s vývojem prozaických žánrů a jejich poetiky (především románu), ale také s pojetím postavení dítěte ve společnosti, které bylo ovlivněno psychologickými a rovněž pedagogickými teoriemi. Čeňková ve své publikaci upozorňuje na to, že termín próza je nepřesný, pokud jím označujeme v literárněvědném smyslu všechna neveršovaná a nedramatická literární díla. Jako adekvátnější označuje užití názvů základních prozaických žánrů, jako je román, novela a povídka s dětským hrdinou. Jinými slovy jde o prozaické žánry, které jsou vyprávěními, v nichž je přítomen příběh s vypravěčem (Čeňková, 2006, str. 23).

Próza s dětským hrdinou je (...) spjata s určitým okruhem témat a motivů, které vycházejí z pozice hrdiny a jeho roviny poznávání sebe v daném prostoru a v časové určenosti – sebeuvědomování dítěte, hrdinství dítěte, překonávání existenčních problémů, osamocení, týrání dítěte, problémy dospívání, začleňování do kolektivu (...), hodnoty kamarádství, vztah mezi dospělým a dětským světem, erotika, rasové problémy, život handicapovaného dítěte aj. (Čeňková, 2006, str. 32).

Tento výrok lze považovat za obecně platný, ať už se jedná o českou literaturu, nebo o literaturu cizojazyčnou.

2. Próza pro děti a mládež s tématem 2. světové války

2.1 Zvláštnosti literatury pro děti a mládež s tématem 2. světové války

Druhá světová válka je dosud největším a nejničivějším, a tedy i nejznámějším, konfliktem v historii. Není tedy překvapivé, že se téma 2. světové války dostává nejen do literatury pro dospělé, ale figuruje také v LPDM. Toto téma bylo a stále je zpracováváno několika generacemi – vrací se k němu pamětníci, ale i autoři, kteří mají potřebu se ke konfliktu literárně vyjádřit, ačkoliv ho sami nezažili.

S přibývajícím věkem pamětníků a svědků se násobí potřeba vracet se k minulosti, k autentickým dětským prožitkům, které by jinak mohly být zapomenuty. Osobní, individuální paměť se stává pamětí kulturní a generační, jestliže si určité události a vztahy pamatuje více lidí věkově blízkých (Urbanová, 2018, str. 4).

V posledních desetiletích narostlo množství takové literatury, které nabízí do těchto událostí věrohodný vhled. Mohla by se zde naskytnout otázka, zda by děti neměly být chráněny před vyobrazením takové nelidskosti a utrpení, ale pravdou je, že děti byly napříč dějinami nedílnou součástí těchto konfliktů buď jako oběti, nebo i jako aktivní účastníci propagandy nebo samotných bojů (Lathey, 2005, str. 58-59).

V LPDM s tématem 2. světové války v německy mluvícím prostředí se jako první objevovaly překlady autentických textů v 50. letech 20. století, zejména překlady holandské literatury. Jako příklad je možno uvést *Deník Anny Frankové*. V 60. letech pak vznikala první autorsky originální tvorba, například *Sadako will leben* od rakouského autora Karla Brucknera nebo *Damals war es Friedrich* od německého autora Hanse Petera Richtera (Bučková, 2020, str. 215-217). K autorům, kteří se v 60. letech věnují humanitárnímu odkazu a sociální reformě patří mimo Hanse Petera Richtera také Willi Fährmann, Ingeborg Bayer, a Frederic Hetmann. Ti se mimo jiné zabývali nedávnou německou historií a jejími temnými stránkami (Kaminski, 2002, str. 325). V německojazyčném prostředí existuje v rámci vyobrazení válečného dětství fáze označovaná jako Trümmerliteratur, pod kterou spadali například autoři Heinrich Böll, Wolfgang Borchert nebo Erich Kästner (Seibert, 2008, str. 173). V 70. až 90. letech vznikala vzpomínková literatura, jako zástupce lze uvést autorky Christine Nöstlinger a Gudrun Pausewang.. Po roce 2000 se v německy psané LPDM objevovala stále další díla, většinou pocházející od autorů, kteří patřili k poslední žijící generaci válečných pamětníků, mezi nimi například Renate Welsh, Peter Härtling, Mirjam Pressler a jiní (Bučková, 2020, str. 215-217).

Období vzniku české prózy s tématem 2. světové války by se dalo rozdělit do několika etap. Jako první etapu můžeme označit časové rozmezí mezi lety 1945 a 1965. O této etapě Svatava Urbanová píše, že prózy, které vznikaly v tomto období naznačují následující:

(...) Dobová kulturní norma očekávala naplnění zvl. výchovné funkce literatury a vyžadovala formování „nového člověka“ prostřednictvím mimese a realistických postupů. V tomto období se ve zpracováních témat méně uplatňovala osobní zkušenost spojená s každodenností, autopsie nebo „pohled zblízka, nezobrazoval se všední život (Urbanová, 2003, str. 43).

Pro druhou etapu v časovém rozmezí 1965-1990 je charakteristická změna v zájmu o válečnou látku a výstavba moderní prózy. Současně se rozvíjela linie tradiční vzpomínky – „v 70. a 80. letech bylo téma války a fašistické okupace uměle oživováno tematickými literárními soutěžemi k výročí osvobození s tendencí posílit představu boje jako „dějinného dobra s dějinným zlem“ (Urbanová, 2003, str. 45). Takto vznikla například i jedna z knih, které se tato bakalářská práce věnuje – *Můj zcela nevhodný kamarád* od Vladimíra Přibského. Jako další autory věnující se okupační tematice lze jmenovat Bohumila Říhu, Petra Křenka, Bohumila Jírka nebo Elišku Horelovou (Urbanová, 1990, str. 137).

Literaturu s tématem 2. světové války tvořili i autoři, jejichž vlast se do války napřímo nezapojila. Jedním z takových příkladů je i John Boyne, který pochází z Irska. John Boyne válku nezažil, přesto cítil potřebu toto téma literárně zpracovat, a to dokonce vícekrát. Svatava Urbanová (2018) si motivaci za jeho tvorbou vysvětluje tak, že nyní nastalo období, kdy se o tomto ještě nedávno tabuizovaném tématu začalo mluvit. „Nejedná se zde o žádné relativizování zřůdnosti nacistické ideologie, nebo snad o zlehčování tematiky holocaustu, ale o otevřenost otázek a novost pohledu (...).“ (Urbanová, 2018, str. 234-235)

Co se týče žánrů, literatura pro děti je reprezentována hlavně poezií a obrázkovými knížkami. Pohádka má ve spojitosti s válkou téměř nulové zastoupení, je ale třeba podotknout, že se pohádkové motivy objevují v rozsáhlejších epických dílech jako novela nebo román. Dětské básně s tématem 2. světové války mají svůj původ hlavně v židovských ghettech a koncentračních táborech, kde jako hlavní motiv figuruje zejména stesk a ztráta domova. Jakýmsi přechodem mezi literaturou pro děti a literaturou pro mládež lze pokládat dobrodružný román, který na jednu stranu líčí neštěstí spojené s válkou, ale na druhou stranu stále zachovává určitou dávku optimismu. V literatuře pro mládež převládá žánr dobrodružného, vývojového, nebo problémově orientovaného románu, patří sem ale také například komiks (Bučková, 2020, str. 172-175). Literatura pro mládež s tématem války je hojnější než literatura pro děti. Čím pro starší čtenáře jsou díla míněná, tím více jdou

do hloubky v popisu války a jejích okolností. Tematicky se LPDM v kontextu 2. světové války věnuje problémům válečného a poválečného dětství, jako je například vyhnanství, útěk a příjezd do nového domova. To je typické hlavně pro dívčí literaturu. Dalším tématem je přežití ve zničených městech (Steinz/Weinmann, 2005, str.100). Zrovna tak není neobvyklé vyobrazovat v dílech odehrávajících se v Německu sociální nouzi, obrovskou nezaměstnanost a inflaci před válkou, nebo bombardování velkých měst Spojenci (Shavit, 2008, str. 54-55). Velmi často se v dílech také objevuje téma přátelství mezi vrstevníky.

2.2 Společností přijatelná a nepřijatelná přátelství v souvislosti s válkou

Pojem přátelství definuje Kon jako osobní vztah mezi lidmi na základě vzájemné spřízněnosti, společných zájmů, důvěře a také vzájemné nezištné pomoci. Na rozdíl od vztahů příbuzenských (...) je přátelství založené na vzájemné sympatii (Kon, 1979, str. 8-9). O přátelství v mládí říká:

Die jugendliche Freundschaft nimmt eine Vorzugs- oder gar eine Monopolstellung unter anderen emotionalen Attraktionen ein. Sie bildet sich heraus in der Zeit, da der Betreffende noch keine eigene Familie, keinen Beruf, keine Geliebte hat. Ihr einziger Rivale ist die Liebe zu den Eltern, aber diese Gefühle liegen auf verschiedenen Ebenen, dazu werden die Beziehungen zu den Eltern in frühen Jugendjahren mit zahlreichen Kontroversen stark belastet.² (Kon, 1979, str. 142)

2.2.1 Kritérium náboženského vyznání a kultury

Dva z naznačených důvodů společensky nežádoucího přátelství v kontextu 2. světové války v prozaických dílech *Damals war es Friedrich*, *The Boy in the Striped Pyjamas* a *The Boy at the Top of the Mountain* bylo **židovství** a s ním spojený **holocaust**. Termín holocaust nemá jednotnou definici, web holocaust.cz věnovaný historii antisemitismu a holocaustu ho definuje takto: „V současné době se termín používá především pro genocidu Židů provedenou nacisty, často ale i pro všechny masové vraždy spáchané nacisty nebo všechny nacistické zločiny. Zároveň můžeme ve slovnících najít i další, obecnější významy.“³. Pronásledování Židů ve 20. století začalo nabírat na síle v roce 1933, po nástupu Adolfa Hitlera k moci. Šlo především o diskriminaci a systematické vyřazování Židů ze společnosti a veřejného života, objevovaly se také ale projevy teroru ve formě fyzického napadení. 1. dubna 1933 byl vyhlášen bojkot židovských obchodníků, lékařů a podnikatelů a na jeho dodržování dohlížely jednotky SS a SA. Mnoho významných osobností muselo emigrovat,

---

² Překlad citace: Přátelství v mládí zaujímá výsadní, či dokonce monopolní postavení mezi ostatními citovými pouty. Rozvíjí se v době, kdy dotyčný ještě nemá vlastní rodinu, zaměstnání ani partnera. Jediným rivalem je zde pouto k rodičům, ale tyto pocity jsou na různých úrovních, navíc v rané pubertě jsou vztahy s rodiči silně zatíženy četnými kontroverzemi. (překlad vlastní)

³ Zdroj je dostupný z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust/pojem-holocaust/>, cit. 08.06.2022

jedním z nich byl například fyzik Albert Einstein. Nejen Židé, ale také například komunisté a příslušníci neárijské rasy začali být propouštěni ze svých zaměstnání. Dalším krokem NSDAP bylo vyhlášení Norimberských zákonů v roce 1935. Za občany Říše se nyní mohli považovat pouze árijští Němci nebo osoby “spřízněné krve”. Ostatní obyvatelé byli nyní vnímáni jako druhořadí. Byl také ustanoven zákaz sňatků a nemanželský styk mezi Židy a Němci.⁴ Co se týče nahlížení na židovskou komunitu nacistickým Německem,

již od začátku se nacistická byrokracie potýkala s otázkou, kdo a na základě jakých kritérií má být považován za Žida. Významná byla proto především definice Žida užitá v prováděcích nařízeních k norimberským zákonům. Kdo měl alespoň tři prarodiče židovského vyznání, byl považován za “Volljude”. Lidé s jedním nebo dvěma židovskými prarodiči byli považováni za tzv. “židovské míšence” “I.” nebo “II. stupně”. Tato kategorizace hrála velkou roli při pronásledování, “míšenců” se dlouho různé represe netýkaly tolik, jako židů označených za “Volljude”.⁵

V noci z 9. na 10. listopadu roku 1938 proběhl v Německu pogrom známý jako Křišťálová noc, při kterém byly vypalovány židovské obchody a instituce.⁶ V roce 1941 začaly hromadné deportace židovského obyvatelstva z Německa a Německem ovládaných zemí do koncentračních táborů.⁷ V době 2. světové války bylo nacistickým Německem zavražděno asi 6 milionů Židů, statisíce Romů, mnoho tělesně nebo mentálně hendikepovaných lidí, a dalších skupin, které byly považovány za méněcenné. V nacistických koncentračních táborech byly zavražděny také miliony Rusů a příslušníků dalších národnostních skupin.⁸

2.2.2 Kritérium příslušnosti ke konkrétnímu národu a postavení ve společnosti

Důvodem, proč na vyobrazené přátelství v dílech *Můj zcela nevhodný kamarád* a *Der rote Nepomuk* lze nahlížet jako na společensky nežádoucí, je **národnostní odlišnost**. Národnost bývá často v různých definicích spojována s hesly jako společný jazyk, kultura, tradice, historie a společné území. V kontextu této práce může být velmi zajímavá tato konkrétní definice pojmu národ: „Eine Nation (...) ist eine Gruppe von Menschen, die durch (...) eine gemeinsame Abneigung gegen ihre Nachbarn geeint ist.“⁹ (Deutsch, 1972, str. 9). Jelikož se výše zmíněná díla odehrávají v česko-německém prostředí v těsně předválečném

⁴ Zdroj dostupný z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-konecne-resenkonecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/pronasledovani-nemeckych-zidu-po-prevzeti-moci-nacisty/>, cit. 08.06.2022

⁵ Tamtéž. cit. 08.06.2022

⁶ Zdroj dostupný z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-1998/listopad-12/pogrom-zvany-kristalova-noc/>, cit. 08.06.2022

⁷ Zdroj dostupný z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-konecne-resenkonecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/hromadne-deportace-do-koncentracnich-a-vyhlazovacich-taboru/>, cit. 08.06.2022

⁸ Zdroj dostupný z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-konecne-resenkonecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/epilog/>, cit. 08.06.2022

⁹ Překlad citace: Národ je skupina lidí, kterou spojuje společná averze k sousedním státům. (překlad vlastní)

a válečném období, mohla by se tato definice, co se týče nevraživosti k sousední zemi, pokládat za částečně pravdivou. Této otázce se bude věnovat samotná analýza přátelství ve výše zmíněných dílech.

2.2.3 Kritérium sociálního statutu a politické příslušnosti

Fenomén, který souvisí se všemi výše zmíněnými pojmy a provází všechny zmíněné romány, je **sociální status**. Ten lze definovat v nejzákladnějším smyslu slova jako sociální pozice jedince ve společnosti, která mu uděluje určitá práva a povinnosti.¹⁰ Status může být získán buď vlastním výkonem, nebo být připsaný (tedy bez vlastní zásluhy). Jednou z kategorií je také status vrozený, který je daný primárně biologickými kvalitami, jako například rasou, pohlavím, etnickým původem a podobně. Tyto kvality mohou být buď sociálně zvýhodňující, nebo znevýhodňující. Status připsaný a status vrozený se občas ztotožňují, protože jsou oba založeny na charakteristikách, nad kterými nemá jedinec žádnou kontrolu.¹¹ Sociální postavení je výrazným prvkem pro posuzování nežádoucího přátelství zejména v románech *Damals war es Friedrich*, *The Boy in the Striped Pyjamas* a *Můj zcela nevhodný kamarád*.

Zde se nabízí otázka, kdo určuje, zda je přátelství nevhodné či nikoliv. Rozhodující je v tomto případě určitá sociální norma, kterou udává většinou autorita, ať už je to politický režim (v kontextu 2. světové války tedy NSDAP), nebo zejména v dětském světě figura dospělého. Ta dítě vychovává a působí na něj svými vlastními názory, které pak dítě přejímá. Dětské hrdinové v těchto dílech také bývají za společensky nepřijatelné přátelství odsuzováni svými vrstevníky, což je dále negativně ovlivňuje ve společenském životě (například ztrátou dalších kamarádů, vyřazování z kolektivu atd.). Marek Blatný (2016) ve své publikaci zmiňuje, že postavení jedince ve skupině je určováno mnohými faktory, mezi které patří nejen chování dítěte, ale i faktory skupinové. Důležitou roli zde hraje konformita dítěte ke skupinovým normám – pokud je chování jedince v souladu s těmito normami, je více zařazován do kolektivu. U dětí, které se stávají obětí šikany, existuje riziko, že se u nich rozvinou psychologické problémy (Blatný, 2016, str. 93-94).

---

¹⁰ Zdroj dostupný z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Status>, cit. 10.06.2022

¹¹ Zdroj dostupný z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Status_p%C5%99ipsan%C3%BD, cit. 10.06.2022

II. Teoreticko-analytická část

3. Analýza vybraných děl

Výběr děl s motivem nežádoucího přátelství v literatuře pro děti a mládež probíhal na základě následujících klíčů. Prvním z nich byl samozřejmě časoprostor. Všechny vybrané tituly se odehrávají na evropské půdě, konkrétně v Československu, Německu a Francii. Zlo, které se v první polovině 20. století postupně rozšířilo do celé Evropy, je zde důležitým jednotlícím prvkem. Jako pozadí 2. světové války v těchto dílech nevnímáme pouze časové rozmezí let 1939 až 1945, ale i předválečné období, ve kterém se odehrává například román *Der rote Nepomuk*. Kontext 2. světové války zde není chápán pouze jako období probíhající války, nýbrž jako celek společně s událostmi, které k ní směřovaly. Dalším z klíčů pro výběr románů byli chlapečtí protagonisté ve věku 8 až 13 let. Díla tak nabízí jedinečný pohled dítěte na svět – někdy naivní, jindy zase přímočarý a jednoduchý, ve kterém není místo pro předsudky. Charakteristická je zde touha po dobrodružství, fenomén hry, zvědavost a touha po sounáležitosti. V dílech *Damals war es Friedrich* a *The Boy at the Top of the Mountain* se věk postav přelévá přes výše zmíněné věkové rozpětí. Dochází zde k viditelnému realistickému vystřízlivění.

3.1 Josef Holub: *Der rote Nepomuk*

Josef Holub byl německý spisovatel, který se narodil roku 1926 v Nýrsku a vyrůstal na Šumavě. V období Třetí říše studoval pedagogickou školu v Prachaticích. Po válce se přestěhoval do Německa, kde pokračoval ve studiu. Za svůj život vystřídal celou řadu povolání a živil se například i jako pašerák. Ve stáří se věnoval hlavně archivářství a tvůrčímu psaní (Bučková, 2016, str. 106).

Der rote Nepomuk sleduje příběh dvou chlapců, jedenáctiletého Čecha Jiřího a o rok mladšího Němce Josefa, kteří se spolu spřátelí v roce 1938, těsně před začátkem 2. světové války. Z Jiřího a Josefa se stanou skrz národnostní odlišnost nejlepší přátelé a společně tráví poslední léto před největším světovým ozbrojeným konfliktem v dějinách. *Der rote Nepomuk* je prvním dílem trilogie, do které patří tituly *Lausige Zeiten* a *Schmuggler im Glück*.

První verze románu *Der rote Nepomuk* vznikla na počátku 50. let v Německu. Dalších 40 let text ležel v šuplíku, čekal totiž na tu pravou chvíli pro vydání díla. Autor tuto skutečnost vysvětluje tak, že doba studené války rozhodně nebyla otevřena příběhu o přátelství Němce

a Čecha.¹² Román se však po vydání dočkal zaslouženého uznání — získal mimo jiné cenu Petera Härtlinga za dětskou literaturu.¹³

„Nevím, jestli je to opravdu knížka pro děti. Možná ano, ale snad není jen pro děti.“ říká Holub o díle *Der rote Nepomuk*.¹⁴ Román v Německu poprvé vyšel v roce 1992, česky ho s titulem *Červený Nepomuk* vydalo v roce 1998 nakladatelství Albis International v překladu Jaroslava Achaba Haidlera. Tento dobrodružný román by se dal pokládat z velké části za autobiografické dílo. Holub zasadil děj do jemu známé krajiny, Šumavy, a psal o událostech, které sám prožil jako dítě. I když je autor nyní starší a vrací se ke svým prožitkům s určitým odstupem a moudrostí dospělého, své prožitky věrohodně předává a vypráví z pohledu desetiletého chlapce. Román je rozdělen do 36 kapitol. Příběh je vyprávěn chronologicky v Ich-formě z pohledu Josefa a má tektonickou výstavbu. Děj se odehrává v časovém rámci od března do pozdního podzimu roku 1938.

Knížka je mimořádná mimo jiné v tom, jak zajímavě je v ní vylíčena politická situace a změna sociálního klimatu v česko-německém prostředí teprve desetiletým vypravěčem. Ačkoliv je to velmi vážné téma, Josefovo vyprávění ho jaksi nadlehčuje. Josef popisuje to, co se kolem něj děje, velmi nevinným, přirozeně naivním a také zábavným způsobem. Pořádně tomu, co vidí, nerozumí, ale přesto události interpretuje tak, že čtenář získá o tehdejších událostech v pohraničí představu.

Der Hitler sagt in seinem Radio, daß er sich das nicht mehr lange gefallen lässt von den Tschechen und Sozi. So ein Durcheinander ist das, und die Henlein¹⁵ und Tschechen und Sozi und wer weiß ich noch alles sind sich spinnefeind. Sie grüßen sich nur noch, wenn es niemand sieht. ¹⁶ (Holub, 1993, str. 13)

Další zajímavostí tohoto Holubova díla je také jeho jazyková stránka. Autor v románu hojně používá české výrazy a fráze, které následně „poněmčuje“ (například „seine Babitschka“), aby projev působil autenticky. Protagonistou příběhu je, jak již bylo zmíněno, Němec

---

¹² Zdroj dostupný z: <https://www.pragerzeitung.cz/ueber-grenzen-hinweg/>, cit. 05.07.2022

¹³ Zdroj dostupný z: <https://deutsch.radio.cz/josef-holub-der-rote-nepomuk-8571390>, cit. 05.07.2022

¹⁴ Zdroj byl dostupný z: <https://www.literaturfestival.com/autoren-en/autoren-2001-en/josef-holub>, cit. 19.02.2022

¹⁵ Jako Henleinovci byli označováni členové organizace SHF (die Sudetendeutsche Heimatfront), která se později přetvořila na politickou stranu SdP (der Sudetendeutsche Partei). Konrad Henlein byl jejím zakladatelem. (Hahn, 2007, str. 145)

¹⁶ Překlad úryvku: Hitler v tom svém rádiu tvrdí, že si to od Čechů a sočanů už dlouho líbit nenechá. Jak říkám, je z toho jeden velký propletenec na smrt znepřátelených henlajně, Čechů, sočanů a kdoví koho ještě. Všichni jsou na sebe jako pes a kočka, navzájem se sice ještě zdraví, ale jenom když je nevidí ti ostatní. (Holub, 1998, str. 7)

vyrůstající v česko-německém prostředí. Josefu Holubovi se podařilo tuto skutečnost po celou dobu Josefova vyprávění připomínat velmi milým, úsměvným způsobem:

In der Schule müssen wir die Staatshymne jetzt auch böhmisch singen. Da heißt es nicht mehr Woistmeinheim-meinvaterland, sondern Kdedomofmuj, (...).¹⁷ (Holub, 1993, str. 25)

Der rote Nepomuk je hezkou ilustrací skutečnosti, že pro dítě není politické napětí, ač si ho všímá, to nejdůležitější. Josef skoro každou kapitolu uvádí komentářem k ročnímu období a všímá si hlavně přírody – kde co kvete, jaké ovoce zrovna dozrává a jaké je počasí.

Der Mai ist nur noch zur Hälfte da. Das Gras ist aus den Wiesen und Rainen geschossen und mit ihm die ganzen Frühlingsblumen. (...) Die Gänseblümchen sind zwar noch da, aber sie sind zu kurz geraten, so daß sie im hohen Gras verschwinden. (...) Von den Eisheiligen war der Pankratz schmuddeligkalt. Die anderen, einschließlich der verfrorenen Sofie, sind ohne Unterhose vorbeigegangen. Jetzt kann den Frühling nichts mehr bremsen, (...) ¹⁸ (Holub, 1993, str. 59)

3.1.1 Přátelství Jiřího a Josefa

Chlapci se spolu poprvé setkají za poněkud nepříznivých okolností pro začátek přátelství. Potkají se náhodou u řeky, když si Josef hraje s kamarádem Ludvou. Přirozeně hned poznají, že je Jiří Čech a rozhodnou se mu uškodit. Posadí ho násilím na kru a sledují, jak se dostane zpátky na břeh. Jiřímu se podaří utéct a Josef ho po incidentu dlouho nepotká. Má ale ze svého činu výčitky a stále na Jiřího vzpomíná. Když se chlapci potkají podruhé, poperou se. Tím si spolu vyrovnají účty. Potřetí už má Josef s českým chlapcem dobré úmysly – snaží se mu pomoci, když se zaplete do potyčky. Místo agresora, který Jiřímu ubližuje, trefí prakem omylem Jiřího a následuje dalších několik dnů výčitek a strachu, že Josef už českého kluka nikdy zdravého neuvidí. Jejich přátelství opravdu začne až v osmé kapitole, když si spolu poprvé hrají u vody.

---

¹⁷ Překlad úryvku: Ve škole jsme se zničehonic začali učit zazpívat českou hymnu i česky. Což v praxi vypadá tak, že se místo „wó-ist-majn-Haim – majn-Fátrland“ zpívá „gdé-domof-muj – gdé-domof-muj“. (Holub, 1998, str. 20)

¹⁸ Překlad úryvku: Máme za sebou už půlku května. Sedláci už stačili posíknout louky i remízky, čímž zmizelo všechno jarní kvítí. (...) Sedmikrásky to sice přežily, ale jsou tak droboučké, že se v nové trávě docela ztrácejí. (...) Letos to ledoví muži i s Žofíí vzali pěkně hákem. Na spoďáry to bylo tak leda na Pankráce, ale už je to za námi, takže teď už jaro nezastaví nic. (Holub, 1998, str. 56)

Da sagt der Tschechenbub das erste Mal etwas. Er sagt, dass er Jirschi heißt. Ich denke, daß ist ein schöner Name, und er passt auch zu ihm, und wenn er anders getauft worden wäre, hätte man sicher einen Fehler gemacht. Ich sage, daß ich der Josef bin, ganz einfach der Josef. Wie mein Vater, mein Großvater undsoweiter. Er schaut eine Weile, dann meint er, du bist der Pepitschek, und das sagt er so weich, daß ich an einen gezogenen Apfelstrudel mit viel Zimt und Zucker denken muss.¹⁹ (Holub, 1993, str. 58)

Od té doby jsou z chlapců nejlepší kamarádi a zažívají spolu všelijaká dobrodružství. Postaví si na ostrově indiánskou chýši a řeší spolu záhadu ukradeného kulometu. Také najdou v řece plechovou sochu svatého Jana z Nepomuku, která byla odcizena z místního mostu. Z řeky ji vyloví a natrou ji načerveno – odtud tedy název *Der rote Nepomuk*. Svatý Jan Nepomucký a obzvláště jeho socha slouží v románu jako důležitý symbol. Je to jeden z nejznámějších českých patronů a vypravěč románu zmiňuje hned v první kapitole, že jeho socha stojí v Čechách na každém mostě. V průběhu děje vystupuje socha Nepomuka nejen jako patron Čechů, ale také jako určitý symbol dobrodružství a vlastně i jako symbol samotného přátelství, a provází čtenáře jako leitmotiv díla od začátku do konce. Dalším významným leitmotivem je v díle ukradený kulomet, který připomíná a poukazuje na neodvratně se blížící nebezpečí ve formě války. V neposlední řadě je třeba zmínit říční ostrov, který chlapci nazývají jejich rájem. Toto místo jim poskytuje útočiště a prožívají zde své dobrodružné dětství mimo stín válečného konfliktu. I ostrov by se proto dal chápat jako jeden ze symbolů, a to jako symbol bezstarostného dětství a her.

Přátelství Josefa a Jiřího by se dalo klasifikovat jako společensky nežádoucí na základě odlišné národnostní identity v předválečném Československu. Od Němce a Čecha se očekávala vzájemná rivalita, místo toho se však mezi chlapci utvořilo pevné pouto. Jejich přátelství může být vnímáno jako prostředek vyrovnání se s dobou, protože skrz svá dobrodružství unikli alespoň částečně předválečné houstnoucí atmosféře.

In der zweiten Maihälfte des Jahres 1938 erreichte die Spannung im Zusammenhang mit den bevorstehenden Kommunalwahlen und der sich steigernden Kampagne des Deutschen Reiches gegen die Tschechoslowakei ihren Höhepunkt. In den sudetendeutschen Gebieten verbreitete sich das Gerücht über eine bevorstehende Intervention deutscher Truppen, und es häuften sich Zusammenstöße der SdP mit der Staatsgewalt.²⁰ (Dejmek, 2009, str. 182)

---

¹⁹ Překlad úryvku: „Tehdy ten český kluk taky poprvé promluvil. Řekl, že se jmenuje Jiří. Docela normální jméno, a hezky se k němu hodí. Kdyby ho byli pokřtili jinak, byla by to asi chyba. Já na to, že já jsem Josef, stejně jako táta, dědeček a praděda. Na chvíli se zamyslel a pak prohlásil, že už ví, že jsem prostě „pepíček“. To jeho „pepíček“ mi znělo, jako když kousneš do štrůdlu se spoustou skořice a vanilkovým cukrem navrch.“ (Holub, 1998, str. 54).

²⁰ Překlad citace: V druhé polovině května roku 1938 dosáhlo napětí v souvislosti s blížícími se komunálními volbami a se stoupající kampaní Německé Říše proti Československu svého vrcholu. Na území Sudet se šířily

Česko-německé přátelství mezi dětmi nebylo v této době nejspíše nic neobvyklého. Václav Kural (2001) uvádí ve své publikaci, že v Čechách žilo kolem roku 1930 skoro 30 % Němců (Kural, 2001, str. 121). Německé děti tvořily v Československu téměř 22 % školáků (Kural, 2001, str. 311).

Napětí mezi českými a německými obyvateli se samozřejmě promítlo i do dětského vnímání společnosti, což se v knize několikrát ukáže tím, jak pohlíží na přátelství Jiřího a Pepíčka jejich vrstevníci.

Der Jirschi macht seinen Brustkasten voll Luft, dass es für alle zwölf Kerzen langt. Wie er sie fast aushat, fliegt auf einmal ein Stein durch das offene Fenster, und draußen schreien einige böhmische Buben Njemcenschwein.“ (...) „Der Stein war wegen mir. Weil der Jirschi einen Deutschen, einen Njemci, zum Freund hat, der sogar als einziger zum Geburtstag eingeladen ist.“²¹ (Holub, 1993, str. 132-133)

Der Teufel schikaniert uns wieder. Dass es uns nicht zu wohl wird. Diesmal steckt er sich hinter die Tschechenbuben. Sie haben den Jirschi verdroschen, wegen mir. (...) Am Gänsweiher in Putzeried ist er von ihnen beschimpft worden, und sie haben ihn alles geheißt und sogar Polibmjepredel zu ihm gesagt, und das heißt Küßmichamhintern.²² (Holub, 1993, str. 147-148)

Josef se v jednu chvíli snaží přátelství s Jiřím vzdát, protože má pocit, že Jiřímu přináší jen nepříjemnosti. Nejdřív se kvůli němu Jiří málem utopil, pak jeho vinou skoro vykrvácel a nyní musí čelit častým verbálním útokům ostatních českých kluků, protože se kamarádí s Němcem. Dlouho mu ale odříkání tohoto přátelství nevydrží, protože mu Jiří velmi chybí.

Ačkoliv přátelství Josefa a Jiřího v knize explicitně nekončí, čtenář si z popisované situace může vyvodit, že už bude pro oba chlapce přátelství jen složitější. Ostatně to přiznává sám vypravěč. Jiří nastupuje do Plzně na gymnázium a začíná 2. světová válka. Jejich Nepomuk, který v knize slouží mimo jiné jako symbol jejich přátelství, je odvezen vojáky jako kovový šrot, aby mohl být přetvořen na zbraně. Jak moc pro Josefa přátelství znamená je znovu popsáno na samém konci díla, kdy se Josef neúspěšně snaží celým svým kapesným Nepomuka vykoupit, a následně se rozhodne v noci Nepomuka ukrást zpět.

---

zvěsti o blížícím se německém vojenském zásahu, a hromadily se spory mezi SdP a státní mocí. (překlad vlastní)

²¹ Překlad úryvku: Jiří se usmál, nadechl se skoro až k prasknutí, aby těch dvanáct svíček sfoukl jedním rázem, a ... do pokoje vletěl kámen! Okno se doslova rozstříklo. Ozvalo se řinčení střepů smíchané s křičením bémáckých kluků: „němcenšvajn!“ (...) Ten šutr sem vletěl, protože Jiří si dovolil pozvat na svoje narozeniny němcenšvajn! (Holub, 1998, str. 131-132)

²² Překlad úryvku: Tentokrát se Satanáš zamíchal mezi kluky bémácký a oni si došlápli na Jiřího. Samozřejmě zase kvůli mně. (...) Vyčíhli si ho na hrázi pocinovickýho kačáku a začali mu nadávat, aby konečně poslal tu „němcenšvajn“ k vodě. Prý mu dokonce do očí řekli ‚polip-mi-perdel‘, což je v češtině nadávka ohromně sprostá. (Holub, 1998, str. 148)

3.2 Vladimír Přibský: *Můj zcela nevhodný kamarád*

Vladimír Přibský, vlastním jménem Vladimír Řezáč, se narodil roku 1932 v Příbyslavi a odtud také pochází jeho pseudonym. Vystudoval reálné gymnázium v Roudnici nad Labem a poté se chtěl věnovat studiu práva, nebyl ale přijat. V mládí se zapojoval do různých dramatických souborů a začal studovat dramaturgii na DAMU. Ačkoliv byl vyloučen, dál se věnoval divadlu a pracoval v Armádním uměleckém divadle E. F. Buriana. Nakonec studia dokončil na Filozofické fakultě. Psal fejetony a povídky do různých časopisů a novin, spolupracoval s Československou televizí a rozhlasem. Byl také autorem televizních scénářů a samozřejmě celé řady prózy, které se začal věnovat kolem roku 1960.²³

Zájem o vykreslení vztahů mezi lidmi na pozadí dobové společenské situace je příznačný i pro autorovu další tvorbu, zpravidla s tématem charakterového a hodnotového dozrávání mladých lidí, formování jejich životních postojů i vztahu ke společnosti (...).²⁴

Můj zcela nevhodný kamarád je román pro děti, který vyšel v roce 1980. Vypráví o přátelství německého a českého chlapce, podobně jako je tomu v díle *Der rote Nepomuk*. Děj je zasazen do doby německé okupace v Protektorátu Čechy a Morava, a vypravěčem je tentokrát Čech – devítiletý Miloš. V knize je obecný nesouhlas s přátelstvím dvou chlapců řešen poměrně hojně, zato se autor v díle zcela vyhýbá komentáři k válečným událostem – politickou situaci narozdíl od Josefa Holuba ve svém díle vůbec nepopisuje. Co však Holubův román připomíná je styl, kterým si Přibský hraje s jazykem. Právě to dělá knížku tak kouzelnou a čtenář se při čtení nad česko-německou komunikací dvou dětí často pousměje.

3.2.1. Přátelství Miloše a Rudyho

Přátelství těchto dvou chlapců se vyvíjí poměrně přirozeně – devítiletý Miloš na o rok mladšího Rudyho náhodou narazí, když se schovává před partou zlomyslných kluků v Resslovic domě, který je známý tím, že se sem nastěhovali Němci. Rudy se Milošovi chlubí jeho hračkami a záhy jsou z nich kamarádi. Hračky, se kterými si chlapci hrají, tedy zmenšeniny válečné techniky, jsou zde tím nejvýraznějším leitmotivem války.

Miloš pochopitelně mluví česky a Rudy německy, proto si ze začátku moc dobře nerozumí. Chlapci se spolu však naučí komunikovat po svém. Motiv komplikované verbální

---

²³ Zdroj dostupný z: <https://denik-knihy.cz/dnes-oslavi-90-narozneniny-spisovatel-vladimir-pribsky/>, cit. 20.02. 2022

²⁴ Tamtéž.

komunikace je zde velmi výrazný, podtrhává totiž fakt, že přátelství je dáno vzájemnými vřelými pocity, ne pouhým rozumem.

„Já ne-ro-su-mim.“ řekl a rychle sklopil víčka, jako by se teď trochu styděl. A v té chvíli jsem si uvědomil, co předevidím na tom betonovém dvorečku: my dva se můžeme domluvit, musíme však hovořit pomalu a ve větách holých. (Příbský, 1980, str. 34)

Jejich přátelství jim připadá úplně přirozené, proto nechápou, když se proti němu začne zvedat vlna odporu z jejich okolí. Nejdřív k jejich kamarádství začnou mít poznámky Milošovi vrstevníci, což si Miloš musí vytrpět hlavně na fotbalovém hřišti. Spoluhráči dávají najevo svůj nesouhlas tím, že se ho snaží ze hry vyloučit a nadávají mu. I fotbal, který čtenáře provází od začátku knihy, lze pokládat za určitý leitmotiv. Miloš z fotbalu po incidentu na hřišti utíká, protože nebyl kvůli jeho novému přátelství vybrán do týmu – v očích spoluhráčů si totiž vybral nepřátelskou stranu.

„Faul!“ vykřikl Hrstka. „Co je?“ Koukám, a nade mnou nestojí Láďa Řiha, ale mrňavý Pakrt. Sklání se ke mně, jako by mi chtěl pomoci na nohy, jenomže mi nepodává ruku, pouze se skloní a sykne mi do ucha: „Zvedej kostru, srabe jeden německej.“ (Příbský, 1980, str. 49)

Chování spoluhráčů Miloše ještě víc utvrdí v tom, že se s Rudym chce dál kamarádit, protože se rozhodne, že si nenechá od nikoho diktovat, s kým se může a nemůže kamarádit. Stejnou myšlenku si zachovává i poté, co se o jeho novém kamarádovi doví Milošovi rodiče. Rodiče Rudyho rovněž nereagují na jejich přátelství s velkým nadšením, ale ani Rudy si nenechá nic vymluvit a drží s Milošem.

„Fáty némit práfta,“ řekl, „múty némit práfta, Mýloš. Ty tóbry kamerad, česky búbi je tóbry kamerad, ja já!“ (Příbský, 1980, str. 91)

Miloš chápe moc dobře, že jsou předsudky vůči jeho německému příteli nesmyslné, jelikož je Rudy jen dítě a žádného zločinu na jeho zemi se vlastně nedopustil.

„Pane mistr,“ začal jsem znovu, „myslíte, že se člověk může kamarádit s...“, podíval jsem se k mrňavému oknu. „S Němcem?“ (...) „Víte, myslím s takovým Němcem, co je teprve osmiletý, takže je to vlastně spíš kluk než Němec, pane mistr.“ (Příbský, 1980, str. 58)

Takto situaci vysvětluje panu Kohákovi, jedinému člověku, který Milošovi poskytne k celé této situaci vlídné slovo a dá mu jistotu, že kamarádit s tím, se kterým si tolik rozumí, je v pořádku.

„Příteli Miloši, teď ti něco řeknu. Kamarád je kamarád a vůbec nesejde na tom, jestli je to Němec nebo mochametán. Jestli je to opravdickej kamarád, vždycky se to nakonec ukáže, to mi můžeš věřit.“ (Příbský, 1980, str. 60)

Toto přátelství bohužel končí tím, že se Miloš odstěhuje a nedostane možnost se se svým kamarádem Rudym ani rozloučit. Zajímavá je analogie na samém konci románu, kde Miloš vypráví o svém psovi Bardovi. Miloš zde zmiňuje, že pes, kterého si nemohli vzít s sebou, umřel hlady, protože přestal po jejich odjezdu žrát. Vysvětluje si Bardovo úmrtí tak, že pes nezemřel hlady, ale steskem, protože ho násilím oddělili od těch, které měl rád.

3.3 John Boyne: *The Boy in the Striped Pyjamas* a/vs. *The Boy at the Top of the Mountain*
John Boyne bezesporu patří k nejúspěšnějším irským autorům dnešní doby. Narodil se v Dublinu, a studoval anglickou literaturu na Trinity College a kreativní psaní na univerzitě v Norwich. Napsal 13 románů pro dospělé, sbírku povídek a 6 románů pro mládež. Nejvíce autora proslavil román *The Boy in the Striped Pyjamas*, který se umístil na první příčce žebříčku The New York Times. Za svou dosavadní kariéru získal autor řadu různých ocenění, mezi nimi například německou Cenu míru Gustava Heinemanna. Jeho díla byla doposud přeložena do 54 světových jazyků²⁵.

Jeho dva nejznámější romány, *The Boy in the Striped Pyjamas* a *The Boy at the Top of the Mountain*, zde stojí pomyslně proti sobě – jeden jako román s dětským protagonistou, druhý jako román s dospívajícím protagonistou. Druhý zmíněný román je vyprávěn daleko realističtěji a střízlivěji. Autor nazývá postavy pravými jmény (zde se staví do kontrastu postava Fíry a postava vůdce) a nevyhýbá se popisu událostí jako například pokus o vraždu Adolfa Hitlera, přihlížení vraždě vlastní tety a plánování stavby koncentračních táborů. Časově se romány odehrávají současně, a dokonce se v jedné chvíli dějově propojí. V románu *The Boy at the Top of the Mountain* se autor zmiňuje o Brunově rodině a Kurtovi Kotlerovi. Pierrot se s nimi krátce setká, když cestuje z Francie do Německa.

The Boy in the Striped Pyjamas

Tento román pro mládež vyšel poprvé v roce 2006, o dva roky později pak vyšel v českém překladu Jarky Stuchlíkové s titulem *Chlapec v pruhovaném pyžamu*. Vypráví o devítiletém německém chlapci Brunovi, který je synem vysoce postaveného nacistického důstojníka. Jeho rodina se musí přestěhovat z Berlína do polské Osvětimi, kde Brunův otec řídí koncentrační tábor. Bruno vnímá nový domov jako pustinu, kde si není s kým hrát, a je velmi osamělý. Při průzkumu okolí narazí na plot, za kterým si najde stejně starého kamaráda Šmuele. Chodí si tak tajně každý den se Šmuelem povídat. Příběh končí tragédií, když se Bruno rozhodně prolézt za Šmuelem na jeho stranu plotu.

---

²⁵ Zdroj dostupný z: <https://johnboyne.com/about/>, cit. 22.02.2022

Román obsahuje celou řadu motivů a leitmotivů. Lze zmínit například plot, u kterého se dva chlapci setkávají, jakožto leitmotiv izolace. Na vězeňský šat, který Šmuel nosí, může být nahlíženo jako na leitmotiv ztráty identity a utrpení. Důležitými motivy jsou zde samozřejmě přátelství, dobrodružství i osamělost, a také osud. Román je rozčleněn do 20 kapitol. Forma vyprávění je chronologická s retrospektivními prvky. Stejně jako všechny ostatní analyzované romány má tektonickou výstavbu.

The Boy in the Striped Pyjamas si sice zasloužil mnoho ocenění, ale také čelil vlně kritiky za některé nerealistické prvky. Bylo například podotknuto, že děti Šmuelova věku by byly po příjezdu do Osvětimi poslány na smrt a selekci by neprošly. Také Brunova naivita, ač má pravděpodobně symbolizovat dětskou nevinnost, moc neodpovídá realitě. Bruno neví nic o tom, co se opravdu děje kolem něj. Místo nového bydliště říká Oušic místo Auschwitz, o Hitlerovi mluví jako o „Fírovi“ a jak napovídá titul knihy, místo dětského vězně ve vězeňských šatech vidí ve Šmuelovi jen chlapce, který může chodit celý den v pruhovaném pyžamu. Jako dítě vysoko postaveného nacistického důstojníka by ale nejspíše od mala byl veden k nacistickému, antisemitskému smýšlení a měl by o těchto věcech alespoň základní povědomí (Gilbert, 2010). Román je pouhou fikcí, která nereflexuje přesná historická fakta, i když je tematicky založená na historických událostech.

3.3.1 Přátelství Bruna a Šmuela

Přátelství těchto dvou chlapců slouží oběma jako jediná opora v naprosto beznadějně situaci. Ačkoliv čtenář ví, že Šmuel trpí objektivně daleko více než Bruno, v knize je popsáno i Brunovo osobní utrpení ve formě naprosté izolace od svých vrstevníků a vlastně celého zbytku světa.

“It’s so unfair,” said Bruno. “I don’t see why I have to be stuck over here on this side of the fence where there’s no one to talk to and no one to play with and you get to have dozens of friends and are probably playing for hours every day.” (Boyne, 2016, str. 110-111) ²⁶

Motiv izolace v knize přetrvává i poté, co se Bruno a Šmuel seznámí. Mohou si spolu sice povídat, avšak stále mezi nimi zůstává fyzická bariéra velkého plotu. Jejich přátelství pro ně představuje příležitost, jak se vyrovnat s pocitem osamělosti a úzkosti. Kromě plotu mezi nimi existuje také pomyslná bariéra sociální rozdílnosti. Ačkoliv je situace těchto dvou chlapců naprosto odlišná, přesto je něco spojuje. Jejich kamarádství staví nejen na tom,

---

²⁶ Překlad úryvku: „To ale není vůbec spravedlivé,“ rozhořčil se Bruno. Nechápu, proč já musím být na té straně, kde není vůbec nikdo, s kým bych si mohl povídat a hrát, a ty tam máš spoustu kamarádů a určitě si spolu hrajete od rána do večera.“ (Boyne, 2020, str. 98)

že Bruno žádného jiného kamaráda v Osvětimi nemá a cítí se sám, ale také protože mají se Šmuelem zdánlivě spoustu společného – například to, že se narodili v ten samý den nebo skutečnost, že oba byli nuceni opustit své domovy.

“I came home one day and Mama said we couldn't live in our house any more -“ “That happened to me too!” shouted Bruno, delighted that he wasn't the only boy who'd been forced to move. (Boyne, 2016, str 127-128)²⁷

V neposlední řadě je pro Šmuela přátelství s Brunem pravděpodobně otázkou přežití (ačkoliv si to Bruno vůbec neuvědomuje), protože mu Bruno k plotu občas přinese něco k snědku.

Proč je toto přátelství společensky nežádoucí je naprosto evidentní – Bruno je syn nacistického komandanta, Šmuel je Žid vězněný v koncentračním táboře. O přátelství těchto dvou chlapců dlouho nikdo jiný neví. Bruno se se Šmuelem tajně schází u plotu a před svou rodinou skrývá, kam se vydává. Ačkoliv chlapcům připadá úplně přirozené se spolu přátelit, jejich okolí by přátelství naprosto odsoudilo. Tito dva chlapci se sice vidí jako sobě rovní, ale doba, ve které vyrůstají, mluví proti nim.

“Who are all those people outside?” he said finally. Father tilted his head to the left, looking a little confused by the question. “Soldiers, Bruno,” he said. “And secretaries. Staff workers. You've seen them all before, of course.” “No, not them,” said Bruno. “The people I see from my window. In the huts, in the distance. They're all dressed the same.” “Ah, those people,” (...) “Those people... well, they're not people at all, Bruno.” (...) “But you shouldn't be worrying about them right now. They're nothing to do with you. And you have nothing whatsoever in common with them.” (Boyne, 2016, str. 52-53)²⁸

Příběh končí naprostou tragédií, když se Bruno těsně před odjezdem zpátky do Berlína rozhodne proklouznout na Šmuelovu stranu plotu, aby mu pomohl najít jeho tatínka, který beze stopy zmizel. Při pátrání jsou chlapci zařazeni do skupiny, která se má dát „na pochod“. Co bude následovat už je čtenáři jasné. Brunova poslední věta jen dokazuje, jak upřímné je toto přátelství pro oba chlapce, a to Bruno v momentě jejího vyřčení ještě neví, že to bude to poslední, co svému příteli Šmuelovi řekne.

---

²⁷ Překlad úryvku: „Vrátil jsem se ze školy domů a maminka řekla, že v našem starém domě už bydlet nesmíme...“ „To mě se stalo taky!“ zvolal Bruno a měl radost, že není jediným chlapcem na světě, který byl donucen se přestěhovat.

²⁸ Překlad úryvku: „Kdo jsou všichni ti lidé tam venku?“ Otec naklonil hlavu doleva a zatvářil se mírně zmateně. „No přece vojáci, Bruno. A sekretariát. Prostě zaměstnanci. Vždyť už je dávno znáš.“ „Ne, já nemyslím tyhle. Myslím ty lidi, co se na ně dívám z okna. V těch barácích, tam v dálce. Všichni jsou stejně oblečení.“ „Aha, ty myslíš tamty lidi.“ (...) „Ti lidé... víš, to nejsou vůbec lidi, Bruno.“ (...) „Ale s těmi si vůbec nelam hlavou, nemají s tebou vůbec nic společného. A ty nemáš nic společného s nimi.“ (Boyne, 2020, str. 51)

He looked down and did something quite out of character for him: he took hold of Shmuel's tiny hand in his and squeezed it tightly. "You're my best friend, Shmuel," he said. "My best friend for life." (Boyne, 2016, str. 212-213)²⁹

The Boy at the Top of the Mountain

Tento vývojový román pro mládež byl vydán v roce 2015 a o dva roky později vyšel v českém překladu od Petra Štádlera s titulem *Chlapec na vrcholu hory*. Je jakýmsi pomyslným dvojčetem románu pro děti *The Boy in the Striped Pyjamas*. Hlavní postavou je v něm Pierrot, který je z poloviny Francouz a z poloviny Němec. Jeho otec je německý válečný veterán, který bojoval v první světové válce, a také velký vlastenec. Pierrot má v Paříži, kde vyrůstá, nejlepšího kamaráda Anshela Bronsteina, se kterým tráví většinu času. Po smrti rodičů musí Pierrot opustit Paříž a na čas jde bydlet do sirotčince. Pak se ho ale ujme jeho německá teta Beatrix a Pierrot se odstěhuje na vrchol hory poblíž německého Berchtesgadenu. Rázem se ocitne v sídle Adolfa Hitlera, kde tráví své dětství a dospívání. Čtenář tak s hrůzou sleduje, jak se nevinný francouzský chlapec mění v mladého nacistu.

Román je stejně jako *The Boy in the Striped Pyjamas* napsán v Er-formě, ale na konci díla se čtenář dozvídá, kdo je opravdu vypravěč. Je jím Anshel Bronstein, který po válce literárně zpracoval Pierrotovu zповěď. Vyprávění je chronologické s retrospektivními prvky a má tektonickou výstavbu. Dílo je rozčleněno do tří částí a epilogu, a každá část má přiřazeno období, ve kterém se celkových 13 kapitol odehrává. Časový rámec děje je rok 1936 až 1945. V románu jsou velmi výrazné zejména motivy viny a zodpovědnosti, motiv hledání vlastní identity a motiv strachu. Dobrodružný román *Emil a detektivové*, který dostal Pierrot darem od dvou sester, které vedly sirotčinec, slouží v knize jako leitmotiv nevinného dětství. V knize je zmíněno, že Pierrotovi připomínal domov. Dalším důležitým leitmotivem je v románu nošení uniforem, které poukazují nejen na probíhající válku, ale také na hierarchii a již zmíněné hledání identity.

3.3. 2. Přátelství Pierrota a Anshela

Tito dva chlapci spolu vyrůstají skoro jako sourozenci. Narodili se jen pár týdnů od sebe, bydlí ve stejném domě a od malička jsou vychováni společně. Anshel je sice od narození neslyšící, ale s Pierrotem komunikuje takřka bez problému – dorozumívají se spolu

---

²⁹ Překlad úryvku: Shýbl se a udělal něco nečekaného: vzal Šmuelovu tenoučkou ruku do své a pevně ji stiskl. „Ty jsi můj nejlepší přítel, Šmueli, ty jsi můj nejlepší přítel na život a na smrt.“ (...) Pak nastala černočerná tma a rozpoutal se strašlivý chaos, ale přesto přese všechno Bruno dál pevně držel Šmuelovu ruku ve své a nic na světě by ho nepřimělo, aby ji pustil. (Boyne, 2020, str. 182)

znakovou řečí. To, že je Anshel Žid, jejich společné dětství v Paříži vůbec negativně neovlivňuje.

Když Pierrotovi zemřou rodiče, Anshelova matka se Pierrota na pár týdnů ujme, ale protože situace v Paříži se pro židovskou komunitu jen zhoršuje a na výchovu dvou chlapců nemá paní Bronsteinová dostatek finančních prostředků, rozhodne se Pierrota v dobré víře poslat do sirotčince. Po přestěhování do Německa si Pierrot s Anshelem píše dopisy, ale hned krátce po příjezdu do svého nového domova mu jeho teta Beatrix klade na srdce, aby o svém kamarádovi Anshelovi nikdy nemluvil. Také místní šofér Pierrota nabádá, aby jméno svého židovského přítele nikdy nahlas nezmiňoval a slibuje mu, že když ho poslechne, naučí ho řídit.

(...) “All right, I promise,” agreed Pierrot. “What is it?”

“Your friend, Anshel Bronstein.”

“What about him?” Pierrot asked, frowning.

(...) “The favour is that I want you never to mention this boy’s name when you are in the house at the top of the mountain. Do you understand?”

(...) “But why not?” he asked. “He’s my best friend. I’ve known him since I was born. He’s practically my brother.”

“No,” said the chauffeur in a sharp tone. “He’s not your brother. Don’t say such a thing. Think it, if you must. But don’t say it out loud.” (Boyne, 2016, str. 84)³⁰

Kromě toho, že musí Pierrot po příjezdu na vrchol hory zamlčet svého nejlepšího přítele, přijde také o své pravé jméno – z Pierrota se stává Pieter. Přesto se nechce rozloučit se svým tehdejším životem a píše si s Anshelem dopisy. Ale i ty po čase začnou být problém, jsou totiž kontrolovány. Teta Beatrix Pierrotovi vysvětluje, že dopisy od židovského chlapce by mohly dostat do problému nejen jeho, ale i ji, a že s Anshelem musí jednou provždy přerušit kontakt.

---

³⁰ Překlad úryvku: „Dobrá, slibuju,“ svolil Pierrot. „A o co jde?“

„O tvého kamaráda Anshela Bronsteina.“

„Co je s ním?“ zamračil se Pierrot.

(...) „Potřebuju, abys už v domě na vrcholu hory nikdy nevyslovil jeho jméno. Rozumíš?“

(...) „Ale proč ne?“ nechápal. „Je to můj nejlepší kamarád. Znáám ho od narození. Je skoro jako můj bratr.“

„Ne,“ opáčil přísným tónem šofér. „Není jako tvůj bratr. Takovou věc neříkej. Můžeš si ji třeba myslet, ale neříkej ji nahlas.“ (Boyne, 2017, str. 96-97)

”A letter for me?”

”Yes.“ (...) ”It’s from your friend, Anshel,“ said Beatrix.

”How do you know?”

”I opened it, of course.“

Pierrot frowned. ”You opened my letter?” he asked.

”And a good thing that I did,“ said Beatrix. ”Believe me when I tell you that I am only looking out for your best interests.“ (...) ”You need to write back,“ continued Beatrix. ”Today, preferably. And tell him never to write to you again.“ (Boyne, 2016, str. 90-91) ³¹

Chlapci se dohodnou, že místo jmen budou jako podpis používat své znaky lišky a psa, aby si mohli dál psát. Jak čas ubíhá, Pierrot si dává s odpovídáním na dopisy načas, až Anshelovi přestane psát úplně. Ačkoliv se za to ze začátku cítí provinile, prostě nenachází slova k odpovědi na to, co mu Anshel píše, totiž jaký je nyní život Židů v Paříži. Poté, co se z malého Francouze Pierrota opravdu stane Němec Pieter, už dopisy nečte a rovnou je pálí. Nikoliv protože by to pro něho bylo nebezpečné, ale protože Anshelem, a vlastně všemi Židy, pohrdá.

He had liked Anshel once, of course he had, but they were just children back then, and he hadn’t understood what it meant to be friends with a Jew. It was for the best that he cut off their acquaintance. (Boyne, 2016, str. 142)

Jako nevhodné jejich přátelství v začátcích příběhu nikdo nevnímal. Dokonce i sám Pierrotův otec, který Židy nenáviděl, v knize přiznává, že Anshel je „jeden z těch dobrých“ a přirovnává ho k jednomu dobrému jablku v sudu zkažených. Už v tuto dobu ale narůstala nevraživost vůči Židům. Pierrot si po smrti rodičů myslel, že si ho Bronsteinovi nechťejí nechat, protože není Žid a této skutečnosti dokonce lituje – s Anshelem chtěl chodit do synagogy a zkoušel si jeho jarmulku. Až když se dostane pod vliv Adolfa Hitlera a jeho propagandy, přátelství s Anshelem si začne rozmýšlet. Ze začátku mu sice jeho francouzského kamaráda na sídle Berghof vymlouvá jeho okolí, je to ale Pierrot sám, kdo se přátelství nakonec vlastním rozhodnutím zřekne a přestane odpovídat na Anshelovy dopisy.

---

³¹ Překlad úryvku: „Dopis.“ (...)

„Pro mě?“

„Ano.“ (...) „Od tvého kamaráda Anshela,“ vysvětlila Beatrix.

„Jak to víš?“

„Protože jsem ho samozřejmě otevřela.“

(...) „Tys otevřela dopis pro mě?“

„A ještě že tak,“ odtušila Beatrix. „Dělám to jen pro tvoje dobro, to mi věř.“

(...) „Musíš mu odpovědět,“ pokračovala Beatrix. „Ideálně ještě dnes. A požádat ho, aby už ti nepsal.“

(Boyne, 2017, str. 103-104)

Pierrotovu změnu pohledu na Anshela a přátelství s ním sleduje čtenář v průběhu knihy takto:

”He’s my best friend. I’ve known him since I was born. He’s practically my brother.” (Boyne, 2016, str. 84)³²

“An old friend of mine,” he said, his voice betraying his anxiety at seeing the familiar handwriting. ‘Well, just a neighbour, really,’ he added, correcting himself. “No one important.” (Boyne, 2016, str. 141)³³

“I have no friends in Paris. And certainly not this Jew who insists on writing to tell me how terrible his life is now. He should be glad that Paris has fallen to the Germans. He’s lucky to be permitted to live there still.” (Boyne, 2016, str. 168)³⁴

Nejen Pierrotovy názory, ale i samotná Pierrotova osobnost projde v průběhu románu diametrální změnou. Protagonista příběhu je v začátku knihy popisován jako dobrosrdečný, nevinný chlapec, který nesnese pohled na násilí a krutost je mu cizí. V dospívání ve stínu vlivu Adolfa Hitlera však začne být hrubý, necitlivý a od svého největšího vzoru přejímá bezohlednost a pocit nadřazenosti. Začne mu připadat normální, brát si všechno silou kdykoliv se mu zachce, a jen těžko se vyrovnává s nesouhlasem nebo kritikou. Jeho přeměna z nevinného francouzského sirotka v mladého německého nacistu se zdá být nenávratně dokončena, když Pieter udá vlastní tetu a místního šoféra, a zabráni tak otravě Adolfa Hitlera. Nečinně přihlíží, když jsou oba zastřeleni a svůj čin obhajuje jako službu vlasti. Malého, ustrašeného Pierrota lze v Pietrovi spatřit znovu až ke konci knihy, kdy se schovává ve skříni před americkými vojáky.

Po válce se Pieter vrací zpět do Francie, kde náhodou narazí v knihkupectví na román, který napsal Anshel Bronstein. Svého tehdejšího přítele vyhledá, vypráví mu svůj příběh a o hrůzách, za které se cítí zodpovědný.

Přátelství s Anshelem Pierrotovi jako dítěti mohlo sloužit k vyrovnání se s jeho národní identitou. Na jednu stranu mu bylo do hlavy vtloukáno, že je Němec a že by se měl hlásit k této národnosti, i když žije ve Francii. Na druhou stranu byl ale vychováván jako Francouz, a jako Francouz se také cítil. Jeho nejlepší kamarád byl také Francouz, což mohlo zmatenému Pierrotovi pomoci překonat jeho národnostní rozpolcenost. Ke konci knihy je Anshel pro Pierrota jediným útočištěm. Pierrot přijde o všechno – o domov, o přátele

---

³² Překlad úryvku ve 30. poznámce pod čarou.

³³ Překlad úryvku: Pierrot se podíval na to známé písmo a úzkostným hlasem odpověděl: „Od starého kamaráda.“ Hned se však opravil: „Vlastně spíš od souseda. Od nikoho důležitého.“ (Boyne, 2017, str. 160)

³⁴ Překlad úryvku: „S nikým z Paříže se nekamarádím. A už vůbec ne s tímhle Židem, který má neustálou potřebu psát mi, jak je teď život příšerný. Měl by být rád, že Paříž padla do rukou Němcům. Má štěstí, že mu dovolili tam dál žít.“ (Boyne, 2017, str. 188)

a vlastním činem i o jedinou příbuznou osobu, která mu zůstala. Ačkoliv si je vědom svých chyb a ví, že se k Anshelovi zachoval nesprávně, přesto cítí, že se za ním může vrátit. Hluboko uvnitř tedy vnímá, že jeho přátelství z dětství bylo dostatečně silné na to, aby mu Anshel odpustil.

3.4 Hans Peter Richter: *Damals war es Friedrich*

Hans Peter Richter se narodil v roce 1925 v Kolíně nad Rýnem a strávil zde své dětství. Mezi lety 1942 a 1945 sloužil v armádě a v boji přišel o levou ruku. Od roku 1948 studoval sociologii a psychologii. Ve svém životě se věnoval hlavně vědecké činnosti a pracoval jako profesor na vysoké škole v Darmstadtu. Napsal a vydal spoustu knih pro dospělé, mládež a děti. Ve svých dílech se autor zabývá obdobím nacistického Německa a byl jedním z prvních německých autorů, který ve svých knihách pro děti a mládež popisoval nacistické pronásledování Židů. Hans Peter Richter zemřel v listopadu 1993 ve městě Mohuč.³⁵

Damals war es Friedrich je dílem, které Hanse Petera Richtera proslavilo nejvíce. Román, poprvé vydaný v roce 1961, se dodnes hojně využívá ve školách jako učební text s tématem holocaustu. V roce 2015 vyšlo jeho 64. vydání a dosud byl přeložen do 13 jazyků. Jen rok po svém vydání byl román nominován na Německou státní cenu (Bučková, 2016, str. 102). Do češtiny román dosud nebyl přeložen. Tato kniha o 32 kapitolách je doplněna časovou osou s různými protizidovskými nařízeními a důležitými událostmi, a přílohou s vysvětlivkami týkajícími se židovské kultury a náboženství. Zároveň je na začátku díla ke každé kapitole poznamenán rok, ve kterém se dění odehrává, což dělá knihu ještě lepší vzdělávací pomůckou. Tento román pro mládež je psán velmi realistickou metodou – nejspíše proto, že vypráví o době, ve které sám Hans Peter Richter vyrostl. Rok narození autora se shoduje s rokem narození obou hlavních postav, tedy vypravěče i Friedricha, v díle se tedy jistě objevují i autobiografické motivy. Román *Damals war es Friedrich* by se tak dal označit za případ vzpomínkové literatury.

Jak již bylo naznačeno výše, dílo se věnuje tématu holocaustu. Kniha vypráví o životě židovského chlapce Friedricha Schneidera a jeho rodiny žijící v Německu v časovém rozmezí roku 1925 až 1942. Události této doby jsou sledovány očima stejně starého vypravěče, který popisuje hrůzy pronásledování Židů v Evropě. Příběh je vyprávěn v Ich-formě Friedrichovým přítelem. Čtenář se po celou dobu čtení díla nedoví jméno vypravěče – tento stylistický prvek má nejspíše sloužit jako připomínka toho, že příběh není cílený

---

³⁵ Zdroj dostupný z: <https://lektuerehilfe.de/hans-peter-richter>, cit. 06.03.2022

na jednu židovskou rodinu a není přímo jen o příteli vypravěče. Je to zobecnění tehdejší doby a v knize se velmi otevřeně nabízí generalizace postav. Jde o konstruování fikce, s níž se mnozí mohli identifikovat, což příběhu dodává autenticitu. Autor tímto zobecněním chtěl pravděpodobně naznačit, že přátelství židovských dětí s dětmi nežidovského původu bylo nejen v Německu velice běžné a že tento příběh nevypráví o žádném neobvyklém přátelství, ale naopak. Stejně tak se nabízí připomínka toho, že v Německu netrpěla pouze Friedrichova a vypravěčova rodina, ale tisíce židovských i nežidovských rodin, ať už byly za doby nacismu systematicky zbavovány lidských práv a svobod, nebo trpěly nedostatkem finančních prostředků, hladem a všudypřítomnou bídou. V roce 1933 žilo v Německu okolo 500 000 Židů. Vlivem holocaustu jich zde v roce 1939 žila méně než polovina a v září roku 1944 jich v Německu zůstalo pouze 15 000 (Richter, 2012, 168-172).

Gisela Moffit (2002) ve svém článku zmiňuje, že i tato kniha, stejně jako *The Boy in the Striped Pyjamas* od Johna Boyna, čelila kritice z důvodu určitých nesrovnalostí v příběhu. Je to například vyobrazení Friedrichovy rodiny, která je v knize prezentována jako zcela asimilovaná, avšak i přes to praktikuje striktně její náboženství. Schneiderovi se cítí jako Němci v každém ohledu. Friedrich má německé jméno a rodina patří do střední vrstvy, protože otec je úředník. I tak si ale rodina počíná jako ortodoxní Židé, kteří dodržují všechny tradice, pravidelně se modlí, navštěvují synagogu a ctí různé židovské rituály. Lidé vyznávající židovskou víru byli ale menšinou (Moffit, 2002).³⁶

3.4.1. Přátelství Friedricha a vypravěče románu

Podobně jako ve výše zmíněné knize Johna Boyna *The Boy at the Top of the Mountain* jsou oba kamarádi stejně staří, bydlí v tom samém domě a jejich rodiny se spolu přátelí. Chlapci se spolu poprvé setkají, když Friedrich potřebuje hlídání. V této části knihy je zcela evidentní, že to, že je Friedrichova rodina židovského vyznání, nepůsobí velký rozruch. Vypravěčova matka o Friedrichově vyznání žertuje, když ho koupe a použije slovo „Žid“ láskyplně, bez jakýchkoliv negativních pocitů.

Als sie ihn abtrocknete, sagte sie lachend: „Na, Fritzchen! Du siehst aus wie ein kleiner Jude!“ (Richter, 2012, str. 15)³⁷

První náznaky nesouhlasu s přátelstvím vypravěče a Friedricha se v knize objeví v kapitole Großvater, kde se dědeček hanlivě vyjadřuje k Židům skrz odlišnost v náboženském vyznání

³⁶ Zdroj dostupný z: <https://www.jstor.org/stable/3531558>, cit. 07.03 2022

³⁷ Překlad úryvku: Když ho sušila, poznamenala se smíchem: „No vidíš, Běďo! Vypadáš jako malý Žid!“ (překlad vlastní)

a klade na srdce rodině, aby se jeho vnuk s tímto židovským chlapcem přestal stýkat. Rodiče jeho názor na židovskou komunitu nesdílí. Friedrich je u nich vždy vítán, stejně jako jejich syn u rodiny Schneiderů. Toto dědečkovy vyjádření postoje k Židům je jedno z prvních projevů antisemitismu, se kterým se malý vypravěč setká.

Dann sagte er: „Wir sind Christen. Bedenkt, die Juden haben unsern Herrn ans Kreuz geschlagen.“

Da warf Vater dazwischen: „Aber doch nicht Schneiders!“ (...)

„Ich wünsche nicht, dass der Junge mit diesem Judenbuben verkehrt!“ (Richter, 2012, str. 25)³⁸

Vypravěčova rodina je velmi chudá a nemá pomalu peníze ani na jídlo. Otec je nezaměstnaný a matka vydělává peníze tak, že pere pro ostatní rodiny prádlo. Za práci se stydí, a tak se snaží, aby se o tom nikdo nedozvěděl. Rodinu drží nad vodou dědeček, který pracuje na železnici a má stálý příjem. Také proto se mu nikdo neodvážil odporovat, když začne nadávat na židovskou komunitu. Rodina Schneiderových je v lepší ekonomické situaci, Friedrichův otec totiž pracuje jako úředník. Pan a paní Schneiderovi jsou velmi štedří lidé a neváhají se se spřátelenou rodinou dělit. Tak vychovali i svého syna Friedricha, který se se svým kamarádem taktéž rád dělí o všechno, co má.

Přátelství s Friedrichem je pro vypravěče důležité také proto, že mu pomáhá se vyrovnat s kulturní jinakostí lidí kolem něj. Friedrich slouží vypravěči jako zprostředkovatel kontaktu s židovskou kulturou a náboženstvím. Při návštěvách u Schneiderů má možnost vidět, jak žije židovská rodina – jak se modlí, jaké má zvyky a tradice, jak je jejich byt zařízený a podobně. Vypravěč s Friedrichem také navštíví synagogu a účastní se slavnostního obřadu Bar micva³⁹. Naopak vypravěč je pro Friedricha někdo, kdo ho udržuje v kontaktu s německou kulturou a pomáhá mu se začleňovat, i když se ho okolnosti snaží ze společnosti vyčlenit. Například ho v dobré víře vezme s sebou na Heimabend⁴⁰, ačkoliv se to později ukáže jako špatný nápad.

---

³⁸ Překlad úryvku: Pak řekl: „Jsme křesťani. Nezapomeňte, že Židé přibili našeho Pána na kříž.“

To už se do toho vložil otec: „Ale to přece nebyli Schneiderovi!“ (...)

„Nepřeju si, aby se ten chlapec zahazoval s tím židovským klukem!“ (překlad vlastní)

³⁹ Bar micva je termín pro náboženskou plnoletost Židů při dovršení 13 let. (Stern, 2002, str. 240)

⁴⁰ Jako Heimabend byl označován (většinou středeční) sraz německých dětí a mládeže za účelem nacistické indoktrinace. Dětem byla při těchto setkáních vštěpována nacistická ideologie formou různých aktivit. (neustadt-und-nationalsozialismus.uni-mainz.de, cit. 06.03.2022)

Er fasste Friedrich beim Halstuch und schob die Schlaufe ganz langsam aufwärts. „Wie heißt der Satz?“, zischte er. Flüsternd sagte Friedrich: „Die Juden sind unser Unglück.“ Mit einem Ruck riss der Bucklige Friedrich von der Bank. „Steh auf, wenn ich mit dir rede!“ schrie er ihm ins Gesicht. „Und antworte gefälligst laut!“ Friedrich stellte sich gerade. Er war noch immer bleich. Mit deutlicher Stimme verkündete er: „Die Juden sind – euer Unglück!“ Man hörte nichts, kein Geräusch. Friedrich drehte sich um. Die Schlaufe, die neue Schlaufe, steckte in der Hand des Buckligen. Und Friedrich verließ ungehindert das Heim. Ich blieb sitzen. (Richter, 2012, str. 49) ⁴¹

Ačkoliv vypravěč zůstal na srazu mládeže sedět, neznamenal to, že se svého kamaráda vzdal. Dále se s ním stýká, i když se situace pro židovskou komunitu stále zhoršuje. Friedrich je vystavován neustálé diskriminaci a předsudkům, které ovlivňují i vypravěče příběhu. To ilustruje například situace, kdy si spolu chlapci hrají s míčem a jeden z nich omylem rozbije skleněnou výlohu. Samozřejmě se předpokládá, že vitrínu rozbil Friedrich, a ačkoliv se vypravěč snaží několikrát situaci vysvětlit a přiznat se, nikdo ho neposlouchá – všichni chtějí vinit židovského chlapce. Každá aktivita, kterou spolu chtějí podniknout, je čím dál komplikovanější. Friedrich čelí verbálním útokům všude, kam jde, včetně vlastního domova – majitel domu, ve kterém Schneiderovi bydlí vlastní totiž nenávislný pan Resch, který je členem NSDAP⁴². Později začne být napadán i vypravěč, právě z důvodu přátelství s Friedrichem.

Man hatte mich einmal in der Hitlerjugend zurechtgewiesen, weil ich mit einem Juden verkehre, seitdem trafen wir uns nur noch an Orten, wo wir nicht zu befürchten brauchen, Bekannten zu begegnen. (Richter, 2012, str. 123-123) ⁴³

Ani strach z problémů spojenými se společensky nepřijatelným přátelstvím s Židem, ani nacistická indoktrinace v Hitlerjugend vypravěče nepřesvědčí, že by na přátelství s Friedrichem bylo něco špatně. Dál se s ním setkává a stojí při něm. Dokonce ho s sebou bere do kina, což se ukáže jako poměrně riskantní, jelikož měli Židé přístup do kin a divadel zakázán.

Když Schneiderovi přijde v roce 1941 zatknout policie, Friedrich není zrovna doma. Jeho kamarád sedí na chodbě přede dveřmi a čeká na něj, aby ho varoval a uchránil ho tak

---

⁴¹ Překlad úryvku: Vzal Friedricha za šátek a vytáhl sponu pomalu nahoru. „Jak zní ta věta?“ syknul. Friedrich zašeptal: „Židé jsou naše neštěstí.“ Hrbáč trhnutím srazil Friedricha z lavice. „Vstávej, když s tebou mluvím!“ zařval mu přímo do obličeje. „A laskavě odpověz nahlas!“ Friedrich se postavil. Byl bledý. Zřetelným hlasem zahlásil: „Židé jsou – vaše neštěstí!“ Nebyl slyšet jediný zvuk. Friedrich se otočil. Spona, ta nová spona, zůstala hrbáči v ruce. A Friedrich prostě odešel. Já tam zůstal sedět. (překlad vlastní)

⁴² NSDAP je zkratka pro Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (národně socialistická německá dělnická strana).

⁴³ Překlad úryvku: Jednou už mě v Hitlerjugend napomenuli, protože se stýkám s Židem, tak se od té doby potkáváme jen na místech, kde se nemusíme bát, že narazíme na nějaké známé. (překlad vlastní)

před zatčením. Poté žije Friedrich v úkrytu na neznámém místě, které nikomu nechce vyzradit. Ačkoliv je to velmi nebezpečné, vrátí se do domu k rodině vypravěče a prosí je o fotografii jeho rodičů. Dostane najíst a všichni začnou fotografii hledat, když se rozeznějí sirény. Rodina odchází do krytu a Friedrich zůstává v domě. Při náletech se Friedrich bojí o svůj život a utíká do krytu. Pan Resch, který je zde ve velení, mu ale vstup do krytu i přes to, že se Friedricha ostatní lidé zastanou, nepovolí a Friedrich přichází při bombardování města o život.

4. Komparace románů a různých podob přátelství

Ve vybraných dílech lze vidět několik různě vypadajících přátelství. Ta se liší zejména tím, že každá postava má zcela přirozeně jiný charakter a jejich příběhy se rozvíjejí různými směry. Je zde ale také velké množství motivů, které jednotlivá díla spojují a je zcela evidentní, že mají díla mnoho společného.

Díla by se zde za účelem porovnání dala postavit proti sobě ve dvou skupinách – nevyhovující přátelství na základě odlišné víry/kultury, a na základě odlišného sociálního postavení/odlišné národnosti.

4.1 Komparace nežádoucího přátelství na základě odlišné víry a kultury

Vliv víry a kultury na přátelství spojuje hlavně knihy *The Boy at the Top of the Mountain* a *Damals war es Friedrich*. V díle *Damals war es Friedrich* se řeší otázka kultury poměrně hojně. Schneiderovi jsou praktikující Židé, kteří pravidelně chodí do synagogy, modlí se a obecně se jejich vyznání ukazuje na jejich životním stylu. Proto vypravěč přichází s jejich kulturou hodně do styku a projevuje o ni určitý zájem. Friedricha například doprovodí do synagogy na obřad Bar micva a dalo by se tak říct, že ho v jeho duchovním a kulturním životě podporuje. Naopak v díle *The Boy at the Top of the Mountain* nejsou kultura a víra prodiskutovány do takové hloubky, jako tomu je v knize *Damals war es Friedrich*, i když se tam tyto otázky také objevují. Ze začátku knihy to vypadá, že skutečnosti, že je Anshel Žid a tomu, co to znamená, Pierrot nevěnuje přílišnou pozornost. Anshelovo vyznání začne být problém až ve chvíli, kdy Pierrot přijíždí na Berghof. Objevuje se zde motiv touhy po přátelství s vůdcem, které je zde jakýmsi nástrojem k sebeprosazení. Pierrot touží po pocitu sounáležitosti a hledá uznání, kterého však může dosáhnout jen slepým následováním tyрана a přijímáním jeho dogmat bez náznaku pochybností. Pierrot by se pravděpodobně nenechal do takové míry ovlivnit a nezačal by příslušníky židovské komunity nenávidět, kdyby nepřišel o svou rodinu a přátele, a nevyrůstal v izolaci horského sídla, kde od nacistické ideologie nebylo úniku. Vypravěč knihy *Damals war es Friedrich* i Pierrot jsou si vědomi, že jejich přátelství s Friedrichem a Anshelem jsou nežádoucí a chápou, proč tomu tak je. Plně si uvědomují, že přátelství s Židy bude odsuzováno.

V díle *The Boy in the Striped Pyjamas* patří jedna z hlavních postav, totiž Šmuel, také k židovské komunitě. Ale kromě toho, že je to důvodem, proč je Šmuel na druhé straně velkého plotu, nemá jeho vyznání na přátelství žádný vliv. Bruno ani netuší, co to vlastně znamená být Židem, takže na tuto skutečnost nemůže nijak reagovat.

4.2 Komparace nežádoucího přátelství na základě odlišné národnosti a postavení ve společnosti

Příslušnost postav k určité národnosti je klíčovým faktorem především v knihách *Der rote Nepomuk* a *Můj zcela nevhodný kamarád*. V obou dílech figurují jako hlavní postavy český a německý chlapec. V případě románu *Der rote Nepomuk* s přátelstvím Jiřího a Josefa projevovali nesouhlas hlavně jejich vrstevníci. Kromě ostatních dětí toto přátelství v knize nikdo neodsuzoval. To samé ale neplatí o díle *Můj zcela nevhodný kamarád*, ve kterém se proti přátelství Rudyho a Miloše staví i rodiče obou chlapců. Také se v této knize jedná především o nevráživost vůči Němcům v Čechách, zatímco v románu *Der rote Nepomuk* je tato nevráživost v pohraničí oboustranná.

S národností souvisí i sociální postavení. Němci byli v době 2. světové války v Čechách zkrátka nevítní, a proto na ně bylo často nahlíženo nepřátelsky. Největší rozdíl v postavení dvou postav ve společnosti lze však vypořádat beze sporu v díle *The Boy in the Striped Pyjamas*. Postavy Bruna a Šmuela jsou zde výrazným kontrastem. Zatímco Bruno je syn vysoce postaveného nacistického důstojníka, Bruno je jeden z židovských vězňů v koncentračním táboře, kteří byli nacisty za 2. světové války vnímáni jako úplná spodina společnosti.

Závěr

Druhá světová válka zasáhla do životů milionů lidí a dodnes je celosvětovým a nadčasovým tématem, o kterém se mluví nejen ve školách při výuce. Literárně se mu věnují nejen lidé, kteří hrůzy války sami zažili, ale také autoři mladších generací, kteří mají potřebu se k tématu vyjádřit. Obracejí se na čtenáře ve všech věkových kategoriích, od dnes již staříčkových pamětníků po velmi mladé čtenáře. Knihy, kterým autoři literatury pro děti a mládež dali vzniknout, si zaslouží mnohem větší pozornost hned z několika důvodů. Prvním z nich je, že nejsou bezpodmínečně určeny pouze dětem. Jsou čtenářsky vrstvené a skrývají často větší hloubku, než do které je dítě samo schopné nahlédnout. Druhým důvodem, proč by se s tímto typem literatury mělo více pracovat je, že přináší ponaučení nejen dítěti jako cílovému čtenáři, ale i dospělému. Zatímco dětské čtenáře může o událostech informovat, dospělého čtenáře napomíná, aby se na ně nezapomnělo. Otevírá se tak pohled na literaturu jako na nástroj, který může dětem pomoci uchopit téma válečných konfliktů, a dospělým připomínat si minulost.

Jak již bylo naznačeno, existuje několik možností, jak pojmout vykreslení 2. světové války v próze. První z nich je autobiografie. Jedná se o román, ve kterém autor zpracovává osobní zážitky a vychází z vlastních zkušeností. Zcela očividným příkladem pro tuto kategorii je román *Der rote Nepomuk*. Dále je zde možnost pracovat s jistou typizací příběhu, který spousta čtenářů může považovat za pravdivý. Na této bázi vznikly romány *Damals war es Friedrich* a *Můj zcela nevhodný kamarád*. Válečné téma lze do literatury pro děti a mládež vnést také konstruováním literární fikce na základě tematické nadsázky. To znamená, že příběh je natolik ojedinělý, že je evidentní, že se jedná o fikci. Román nereфлекtuje skutečné události, ale autor zůstává věrný historickému kontextu, jako například John Boyne ve svých dílech *The Boy in the Striped Pyjamas* a *The Boy at the Top of the Mountain*.

V neposlední řadě je třeba podotknout, že tato díla s tématem 2. světové války se často nesou v duchu myšlenky, že ačkoliv je Německo často vykresleno jako agresor, hraje zároveň roli oběti. Román je v ohledu těchto komplexních myšlenek optimální formou pro jejich vyjádření, jelikož je zde větší prostor pro kontext. Dává možnost detailnějšímu vykreslení, než je tomu například v poezii nebo kratších prozaických formách.

Dětská přátelství, která jsou předmětem zkoumaných románů, byla ve všech případech ničena nebo přímo ukončena záští, které dávají vzniknout hlavně dospělí. Společnost se protagonisty zkoumaných románů snaží naučit, že jednotlivci se neberou v případě jakéhokoliv konfliktu v úvahu a vztahují pomocí předsudků negativní emoce k celým

sociálním skupinám, ať už k Němcům, Čechům nebo Židům. Všichni protagonisté zkoumaných románů si nakonec uvědomili, že nikdo jiný nemá právo určovat, kdo je pro ně vhodný nebo nevhodný přítel, a nenechali se o tato výjimečná přátelství připravit. Kdyby tato práce měla nést jen jediné poselství, chtěla bych, aby bylo následující: přátelství se nedá vydefinovat a vymežit na základě kritérií, ať už jsou jakákoliv. Přítel si člověk vybírá srdcem, ne rozumem, a u dětských přátelství to platí dvojnásobně.

Resumé

In dieser Bachelorarbeit mit dem Titel *Das Motiv der sozial unerwünschten Freundschaft in der Kinder- und Jugendliteratur im Kontext des Zweiten Weltkriegs* hatte die Autorin als Ziel festgelegt, die ausgewählten Buchtitel mit dem Motiv der unerwünschten Freundschaft nach vorgegebenen Kriterien vorzustellen. Im ersten Teil der Arbeit beschäftigt sich die Autorin mit dem Begriff der Kinder- und Jugendliteratur und deutet die Entwicklung der Kriegsprosa für Kinder und Jugendliche an. Das zweite Kapitel befasst sich mit dem Begriff der unerwünschten Freundschaft und spezifiziert die Faktoren, die für ihre Bewertung wichtig sind. Das dritte Kapitel erläutert die Kriterien, nach denen die Autorin die Werke für die Analyse ausgewählt hat, und führt die Interpretation einzelner Romane durch. Dieses Kapitel enthält auch Informationen zu den Autoren dieser Romane. Mit dem vierten Kapitel vergleicht die Autorin die einzelnen Romane und vergleicht die Formen der dargestellten Freundschaften, indem sie sie zwei Kategorien zuordnet. Sie beschreibt auch die Möglichkeiten, wie das Kriegsthema in den Kinder- und Jugendroman behandelt werden kann.

Das Ziel der Arbeit wurde inhaltlich erfüllt. Ein sekundäres, unausgesprochenes Ziel der Autorin war auch ihre eigene Weiterbildung und ihre Horizonterweiterung was die Kinder- und Jugendliteratur betrifft, da sie hofft, ihre Schüler und Studenten in Zukunft als Lehrerin dazu motivieren zu können, solche Literatur zu lesen, die ein ernstes Thema behandelt und sehr lehrreich ist. Wie die Autorin beim Schreiben feststellte, bringt Kinder- und Jugendliteratur nicht nur den Kindern als Zielgruppe, sondern auch den Erwachsenen eine Belehrung. Wie Josef Holub, Autor des Romans *Der rote Nepomuk*, selbst erwähnte, muss Kinderliteratur nicht immer nur für Kinder sein. Literatur mit einem Kriegsthema informiert die jungen Leser über die Ereignisse, aber die erwachsenen Leser warnt sie davor, eben diese Ereignisse zu vergessen. Das eröffnet eine Perspektive von Literatur als Werkzeug, das Erwachsenen bei der Vergangenheitsbewältigung helfen und den Kindern Kriegsthemen nahebringen kann.

Als letzten Punkt möchte die Autorin darauf hinweisen, dass in allen Fällen starke, aufrichtige und unschuldige Freundschaften durch das Böse, das die Erwachsenen hervorrufen, zerstört oder direkt beendet werden. Daher sollten die Erwachsenen Toleranz von den Kindern lernen.

Zdroje

Primární zdroje

- BOYNE, John. *The Boy in the Striped Pyjamas*. 2. edition. London: Penguin Random House UK, 2016. ISBN 978-1-909-53119-2.
- BOYNE, John. *The Boy at the Top of the Mountain*. 2. edition. Penguin Random House UK, 2016. ISBN 978-0-552-57350-4.
- BOYNE, John. *Chlapec na vrcholu hory*. Praha: Slovart, 2017. Brio. ISBN 978-80-7529-394-7.
- BOYNE, John. *Chlapec v pruhovaném pyžamu*. Vydání třetí. Praha: Slovart, 2020. Brio. ISBN 978-80-276-0149-3.
- HOLUB, Josef. *Červený Nepomuk*. Ústí nad Labem: Albis international, 1998. ISBN 80-860-6723-8.
- HOLUB, Josef. *Der rote Nepomuk*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 1993. ISBN 3-407-79608-0.
- PŘIBSKÝ, Vladimír. *Můj zcela nevhodný kamarád*. Praha: Albatros, 1980. ISBN 13-815-80 14/65.
- RICHTER, Hans Peter. *Damals war es Friedrich*. 61. vydání. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2012. ISBN 978-3-423-07800-9.

Sekundární zdroje

- BLATNÝ, Marek. *Psychologie celoživotního vývoje*. Univerzita Karlova: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3462-3.
- BUČKOVÁ, Tamara. Dětství jako pramen inspirace pro literární fikci i zdroj vzpomínek na 2. světovou válku. Na příkladu děl německy psané literatury nejen pro děti a mládež. In: ČEŇKOVÁ, Jana. *Válečné dětství a mládí (1939-1945) v literatuře a publicistice*. Univerzita Karlova: Karolinum, 2016. Str. 100-126. ISBN 978-80-246-3413-5.
- BUČKOVÁ, Tamara. *Interkulturní didaktika cizojazyčné literatury: kontexty a perspektivy se zaměřením na německy psanou literaturu pro děti a mládež a zřetelem k tématu 2. světové války*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020. ISBN 978-80-7603-183-8.
- ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-736-7095-X.

- DEJMEK, Jindřich. Das Deutsche Reich in der tschechoslowakischen Außenpolitik der 1930er Jahre (bis zum Münchener Abkommen). In: LEMBERG, Hans, Michaela MAREK, Zdeněk BENEŠ a Dušan KOVÁČ. *Suche nach Sicherheit in Stürmischer Zeit: Tschechen, Slowaken und Deutsche im System der internationalen Beziehungen der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts*. Essen: Klartext Verlag, 2009. Str. 149-187. ISBN 978-3-89861-127-5.
- DEUTSCH, Karl W. *Der Nationalismus und seine Alternativen*. München: R. Piper & Co., 1972. ISBN 3492003265.
- EWERS, Hans-Heino. *Literatur für Kinder und Jugendliche: eine Einführung in grundlegende Aspekte des Handlungs- und Symbolsystems Kinder- und Jugendliteratur mit einer Auswahlbibliographie Kinder- und Jugendliteraturwissenschaft*. München: Fink, 2000. ISBN 38-252-2124-5.
- HAHN, Hans Henning. *Hundert Jahre sudetendeutsche Geschichte: Eine völkische Bewegung in drei Staaten*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2007. ISBN 978-3-631-55372-5.
- KAMINSKI, Winfried, ed. Neubeginn, Restauration und Antiautoritärer Aufbruch. WILD, Reiner. *Geschichte der deutschen Kinder- und Jugendliteratur*. 2. Auflage. Stuttgart: J.B. Metzler, 2002, s. 299-327. ISBN 3-476-01902-0.
- KON, Igor S. *Freundschaft: Geschichte und Sozial-Psychologie der Freundschaft als Soziale institution und individuelle Beziehung*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1979. ISBN 3-499-55390-2.
- KURAL, Václav. *Konflikt anstatt Gemeinschaft?: Tschechen und Deutsche im tschechoslovakischen Staat (1918-1938)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001. ISBN 80-86506-04-5.
- LATHEY, Gillian. *Autobiography and History: Literature of War*. In: REYNOLDS, Kimberley, ed. *Modern children's literature: an introduction*. New York: Palgrave Macmillan, 2005. ISBN 1-4039-1612-8.
- SEIBERT, Ernst. *Themen, Stoffe und Motive in der Literatur für Kinder und Jugendliche*. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2008. ISBN 978-3-8252-3073-9.

- SHAVIT, Zohar, ed. Es war einmal ein Krieg : jüdische und nichtjüdische Kriegs- und Nachkriegs-kindheit und -jugend in der Kinder- und Jugendliteratur. GLASENAPP, Gabriele von a Hans Heino EWERS. *Kriegs- und Nachkriegs-kindheiten: Studien zur literarischen Erinnerungskultur für junge Leser*. Frankfurt am Main: Lang, 2008, s. 51-68. ISBN 978-3-631-57456-0.
- STERN, Marc. *Svátky v životě Židů: vzpomínání, slavení, vyprávění*. Praha: Vyšehrad, 2002. Světová náboženství. ISBN 80-702-1551-8.
- URBANOVÁ, Svatava. *Historický vývoj žánrů literatury pro mládež: vybrané texty*. Ostrava: Pedagogická fakulta, 1990. ISBN 80-704-2027-8.
- URBANOVÁ, Svatava. *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 2003. ISBN 80-719-8548-1.
- URBANOVÁ, Svatava. *S holokaustem za zády: téma holokaustu v české a překladové literatuře pro děti a mládež vydávané po roce 1989*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2018. ISBN 978-80-7464-992-9.
- WEINMANN, Andrea, STEINZ, Jörg, ed. Die Kinder- und Jugendliteratur der Bundesrepublik nach 1945. LANGE, Günter. *Taschenbuch der Kinder- und Jugendliteratur*. 4. Auflage. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren, 2005, s. 97-136. ISBN 3-89676-947-2.

Elektronické zdroje

- Biography - John Boyne. *John Boyne | Novelist* [online]. Copyright © John Boyne 2000 [cit. 22.02.2022]. Dostupné z: <https://johnboyne.com/about/>
- Dnes oslaví 90. narozeniny spisovatel Vladimír Přibský. *Internetový deník Knihy* [online]. [cit. 20.02. 2022]. Dostupné z: <https://denik-knihy.cz/dnes-oslavi-90-narozneniny-spisovatel-vladimir-pribsky/>
- Epilog | Holocaust. *Holocaust* [online]. [cit. 08.06.2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-konecne-resenkonecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/epilog/>
- GILBERT, R. Grasping the Unimaginable: Recent Holocaust Novels for Children by Morris Gleitzman and John Boyne. *Child Lit Educ* **41**, 355–366 (2010). Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s10583-010-9119-7>
- Hans Peter Richter Biographie - Lektürehilfe.de. *Lektürehilfe.de: Lektürehilfen für Schule und Studium* [online]. [cit. 06.03.2022]. Dostupné z: <https://lektuerhilfe.de/hans-peter-richter>

- Heimabend. *Neustadt und der Nationalsozialismus* [online]. [cit. 06.03.2022].
Dostupné z: <https://neustadt-und-nationalsozialismus.uni-mainz.de/glossar/heimabend>
- Hromadné deportace do koncentračních a vyhlazovacích táborů | Holocaust. *Holocaust* [online]. [cit. 08.06.2022].
Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-konecne-resenkonecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/hromadne-deportace-do-koncentracnich-a-vyhlazovacich-taboru/>
- Josef Holub: „Der rote Nepomuk“ | Radio Prague International. *Nachrichten aus der Tschechischen Republik | Radio Prague International* [online]. Copyright © 1997 [cit. 05.07.2022]. Dostupné z: <https://deutsch.radio.cz/josef-holub-der-rote-nepomuk-8571390>
- Josef Holub — internationales literaturfestival berlin. *Aktuelles — internationales literaturfestival berlin* [online]. Copyright © international literature festival berlin [cit. 19.02.2022]. Dostupné z: <https://www.literaturfestival.com/autoren-en/autoren-2001-en/josef-holub>
- MOFFIT, Gisela. Stereotyping in "Damals war es Friedrich" and "Brandstiftung." *Die Unterrichtspraxis / Teaching German* [online]. Wiley on behalf of the American Association of Teachers of German, 2002, **33**(2), 99-105 [cit. 07.03 2022]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3531558>
- Pogrom zvaný Křišťálová noc | Holocaust. *Holocaust* [online]. [cit. 08.06.2022].
Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-1998/listopad-12/pogrom-zvany-kristalova-noc/>
- Pojem holocaust | Holocaust. *Holocaust* [online]. [cit. 08.06.2022].
Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust/pojem-holocaust/>
- Pronásledování německých Židů po převzetí moci nacisty | Holocaust. *Holocaust* [online]. [cit. 08.06.2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-konecne-resenkonecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/pronasledovani-nemeckych-zidu-po-prevzeti-moci-nacisty/>
- Status – Sociologická encyklopedie. [online]. [cit. 10.06.2022].
Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Status>
- Status připsaný – Sociologická encyklopedie. [online]. [cit. 10.06.2022].
Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Status_p%C5%99ipsan%C3%BD

- Über Grenzen hinweg | Prager Zeitung. *Prager Zeitung* [online]. Copyright © Privatařchiv Pavel Mráz, CC BY [cit. 05.07.2022]. Dostupné z: <https://www.pragerzeitung.cz/ueber-grenzen-hinweg/>

Zdroje obrázků v příloze⁴⁴

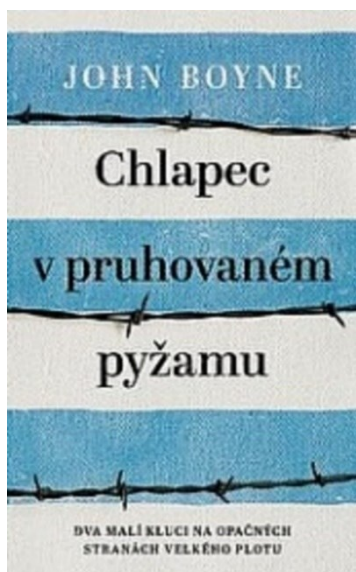
- *Obálky knih - Databáze obálek knih* [online]. Copyright © [cit. 26.06.2022]. Dostupné z: <https://www.obalkyknih.cz/file/cover/2445608/medium>
- *Obálky knih - Databáze obálek knih* [online]. Copyright © [cit. 26.06.2022]. Dostupné z: <https://www.obalkyknih.cz/file/cover/1664124/medium>
- *Sloart - knihy moderního člověka* [online]. Copyright © [cit. 26.06.2022]. Dostupné z: https://www.sloart.cz/buxus/images/cache/eshop_product/image_17510_19_v1.jpg
- *Sloart - knihy moderního člověka* [online]. Copyright © [cit. 26.06.2022]. Dostupné z: https://www.sloart.cz/buxus/images/cache/eshop_product/image_17509_19_v1.jpg
- *John Boyne | Novelist* [online]. Copyright © [cit. 26.06.2022]. Dostupné z: <https://johnboyne.com/wp-content/uploads/2021/07/John-Boyne-012-Photographer-Rich-Gilligan-683x1024.jpg>
- *Obálky knih - Databáze obálek knih* [online]. Copyright © [cit. 26.06.2022]. Dostupné z: <https://obalkyknih.cz/view?isbn=80-860-6723-8>
- Josef Holub: „Der rote Nepomuk“ | Radio Prague International. *Nachrichten aus der Tschechischen Republik | Radio Prague International* [online]. Copyright © 1997 [cit. 26.06.2022]. Dostupné z: <https://deutsch.radio.cz/josef-holub-der-rote-nepomuk-8571390>
- *Obálky knih - Databáze obálek knih* [online]. Copyright © [cit. 26.06.2022]. Dostupné z: <https://obalkyknih.cz/view?isbn=978-3-423-07800-9>
- *inhaltsangabe.de • Inhaltsangaben, Biografien & Hintergrundwissen* [online]. [cit. 26.06.2022]. Dostupné z: <https://www.inhaltsangabe.de/wp-content/themes/yootheme/cache/richter-1-aa0cb2b0.jpeg>
- *Antikvariát Přelouč* [online]. Copyright © [cit. 26.06.2022]. Dostupné z: <https://antikvariát-prelouc.cz/files/6475.jpg>

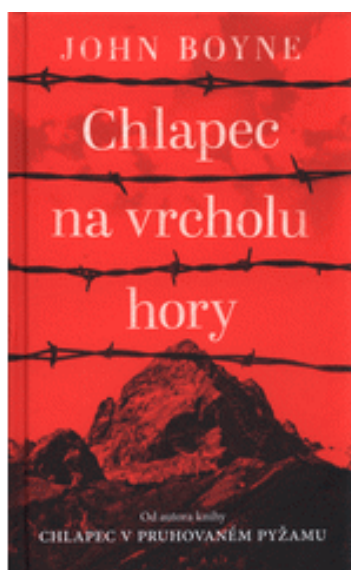
⁴⁴ Zdroje jsou uvedeny ve stejném pořadí jako obrázky v příloze.

- *Nové knihy každý den* [online]. [cit. 26.06.2022]. Dostupné z: <https://denik-knihy.cz/wp-content/uploads/2022/01/vladimirpribsky.jpg>

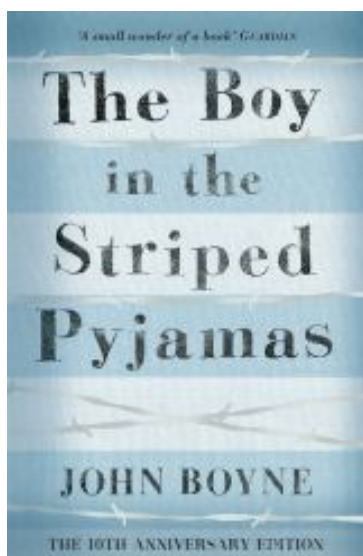
Příloha

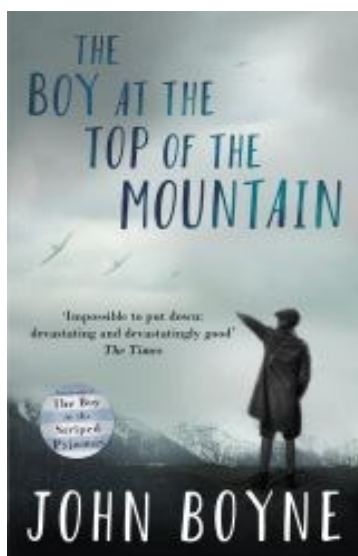
1 Obálka českého překladu díla *The Boy in the Striped Pyjamas*

2 Obálka českého překladu díla *The Boy at the Top of the Mountain*

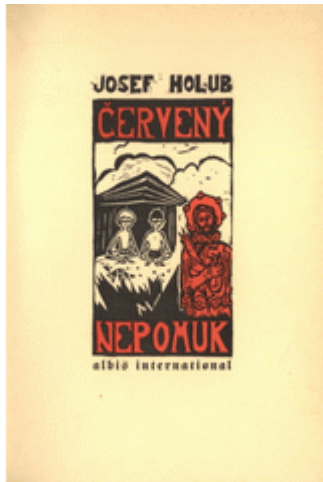
3 Obálka originálu díla *The Boy in the Striped Pyjamas*

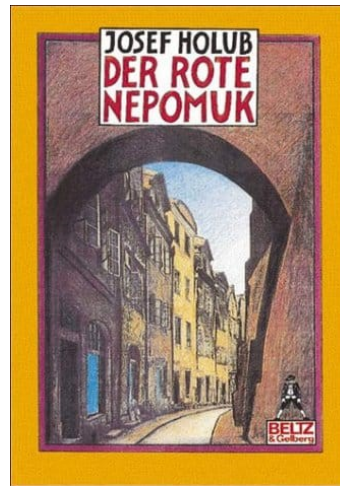
4 Obálka originálu *The Boy at the Top of the Mountain*

5 Foto autora Johna Boyna

6 Obálka českého překladu díla
Der rote Nepomuk

1 Obálka originálu díla *Der rote Nepomuk*

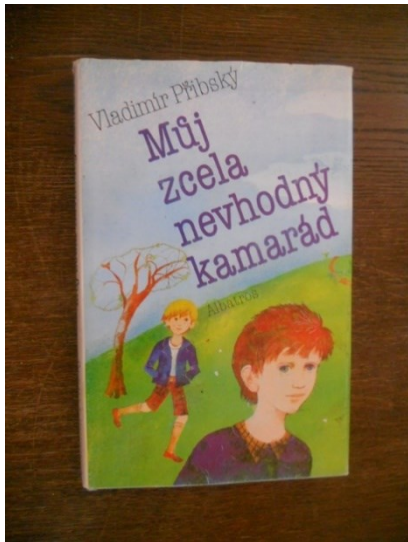
8 Foto autora Josefa Holuba

9 Obálka originálu díla *Damals war es Friedrich*

10 Foto autora Hanse Petera Richtera

11 Obálka díla *Můj zcela nevhodný kamarád*

12 Foto autora Vladimíra Přibského